german cooperation
DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

Implemented by

giz Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

REPUBLIKA E KOSOVËS/REPUBLIKA KOSOVA/ REPUBLIC OF KOSOVA
QEVERIA E KOSOVËS / VLADA KOSOVA /GOVERNMENT OF KOSOVA
MINISTRIA E TREGTISË DHE INDUSTRISË
MINISTARSTVO TRGOVINE I INDUSTRIJE
MINISTRY OF TRADE AND INDUSTRY

Procena pravnih usluga na Kosovu

Novembar 2022, Pristina

Pripremili:

Agon Nixha[1] i Emrush Ujkani[2]

Uz doprinos Odeljenja za trgovinu, MIPT

Izrazi zahvalnosti:

Autori izražavaju duboku zahvalnost kolegama iz Odeljenja za trgovinu na podršci u sastavljanju ovog izveštaja.

Ovaj dokument je izrađen uz finansijsku pomoć „Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH ”

Stavovi izraženi u ovom dokumentu su stavovi konsultanata i stoga se ni na koji način ne mogu smatrati da odražavaju službeno mišljenje GIZ-a.

---

1 Agon Nixha je autor Odeljka 3, Globalni trendovi u pravnim uslugama; Odeljka 4, Strukturni profil i učinak pravnih usluga; i Odeljka 6, Nalazi glavnog istraživanja.

2 Emrush Ujkani je autor Odeljka 5, Regulatorni pregled pravnih usluga.

Sadržaj

Skraćenice 05

1. Uvod 06
2. Opšta metodologija 07
3. Globalni trendovi u pravnim uslugama 08
4. Strukturni profil i učinak pravnih usluga 10
5. Regulatorni pregled pravnih usluga 17

5.1. Pravne usluge koje se pružaju preko advokata: Regulatorni pregled 17

5.1.1. Pravne usluge na Kosovu – Regulatorni pregled 17
5.1.2. Pravne usluge u Evropskoj uniji 22
5.1.3. Pravne usluge u državama članicama EU 26
5.1.4. Pravne usluge prema CEFTA sporazumu 29
5.1.5. Uporedni pravni okvir: Evropska unija i Kosovo 29

5.2. Ostale besplatne pravne profesije: Regulatorni pregled 31

5.2.1. Notari i odredbe o notarima 31
5.2.2. Privatni izvršitelji (sudski izvršitelji) i njihove usluge 34
5.2.3. Usluge posredovanja 35

6. Glavni nalazi istraživanja 38
7. Zaključci i preporuke 45
8. Aneksi 48

Grafikoni i tabele

Grafikon 1: Zaposlena lica u oblasti pravnih usluga (2018-2020) 12

Grafikon 2: Prosečna veličina preduzeća koja se bave pravnim poslovima na Kosovu i u EU 12

Grafikon 3: Gustina preduzeća u sektoru pravnih usluga na Kosovu, EU i drugim sličnim zemljama (2019) 13

Grafikon 4: Preduzeća koja se bave pružanjem pravnih usluga, prema polu 13

Grafikon 5: Vrste preduzeća koja se bave pružanjem pravnih usluga 14

Grafikon 6: Preduzeća koja se bave pružanjem pravnih usluga, prema glavnim opštinama 14

Grafikon 7: Udeo pravnih usluga u BDV Kosova, EU, i ostalih sličnih zemalja (2019) 15

Grafikon 8: Indeks produktivnosti rada u pravnim uslugama 16

Grafikon 9: Lokacija kompanija koje se bave pravnim poslovima, prema regionima na Kosovu (u %) 38

Grafikon 10: Kompanije koje se bave pravnim poslovima, prema periodu osnivanja (u %) 38

Grafikon 11: Kompanije za pružanje pravnih usluga, prema poreklu 39

Grafikon 12: Kompanije za pružanje pravnih usluga, prema pravnom statusu 39

Grafikon 13: Glavne usluge kompanija za pružanje pravnih usluga (% predmeta) 39

Grafikon 14: Raspodela zaposlenja, u % 40

Grafikon 15: Saradnja sa međunarodnim saradnicima u pružanju usluga (u %) 40

Grafikon 16: Uočeni nivo konkurentnosti sektora u poređenju sa EU (u %) 40

Grafikon 17: Promena u prometu u 2021 u poređenju sa 2019 (u %) 41

Grafikon 18: Raspodela prema vrsti klijenata (u %) 41

Grafikon 19: Rangiranje prepreka prema kompanijama koje se bave pravnim poslovima (prosečna ocena) 42

Grafikon 20: Kompanije koje se bave pravnim poslovima sa klijentima u inostranstvu (u %) 43

Grafikon 21: Strana klijentela prema zemlji porekla (u %) 43

Grafikon 22: Sredstva pružanja usluga (u %) 44

Grafikon 23: Sredstva koja se koriste za identifikaciju klijenata (u % slučajeva) 44

Tabela 1: Broj aktivnih preduzeća koja se bave pravnim poslovima, prema izvoru (2018-2020) 11

Tabela 2: Registrovana i zatvorena preduzeća koja se bave pružanjem pravnih usluga 11

Tabela 3: BDV pravnih usluga (2018-2020) 15

Tabela 4: Licencirani pružaoci pravnih usluga na Kosovu 16

Skraćenice

AI	Veštačka inteligencija
AKK	Advokatska komora Kosova
BDP	Bruto domaći proizvod
BDV	Bruto dodata vrednost
CAGR	Složena godišnja stopa rasta
CEFTA	Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini
DOO	Društvo sa ograničenom odgovornošću
EU	Evropska unija
KAS	Kosovska agencija za statistiku
KARP	Kosovska agencija za registraciju preduzeća
MIPT	Ministarstvo industrije, preduzetništva i trgovine
NACE	Statistička klasifikacija ekonomskih delatnosti u Evropskoj zajednici
PUK	Poreska uprava Kosova
SSP	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
UK	Ujedinjeno Kraljevstvo

1. Uvod

Zakoni i propisi čine temelje napredne ekonomije, igrajući vitalnu ulogu u zaštiti prava građana, preduzeća i institucija. Sektor pravnih usluga koji dobro funkcioniše i koji je efikasan, ključan je za sprovođenje zakona i propisa, a takođe je od suštinskog značaja za postizanje stabilnog ekonomskog rasta. Pravne usluge uključuju savetodavne usluge i usluge zastupanja i širok spektar drugih aktivnosti koje se odnose na sprovođenje pravde. Advokati, notari, privatni izvršitelji, pravni savetnici – da spomenemo samo neke, predstavljaju praktičare koji deluju u oblasti pravnih usluga.

U mnogim jurisdikcijama širom sveta postoji stalna i rasprostranjena debata o regulisanju pravnih usluga. Tema koja se ponavlja u ovoj debati je utvrđivanje razloga za regulisanje sektora. Regulacija je često opravdana na osnovu tri glavna cilja koji uključuju asimetriju informacija između klijenata i pružalaca pravnih usluga, eksternalije (uticaj na treće strane) i stvaranje vrednosti za društvo imajući u vidu da pravne usluge stvaraju javna dobra. Vredi napomenuti da je vrsta delatnosti unutar sektora pravnih usluga od suštinskog značaja za određivanje obima regulative. Krivična pitanja se, na primer, značajno razlikuju od komercijalnih, kako po prirodi tako i po implikacijama koje imaju u društvu, te su kao takva obično drugačije uređena.

Da bi sektor pravnih usluga dobro funkcionisao i služio svojoj svrsi, trebalo bi da sadrži propise koji stvaraju jednake uslove i promovišu fer konkurenciju i inovacije u korist javnosti. Neproporcionalni propisi mogu biti štetni i ometati rast. Međutim, uspostavljanje odgovarajuće regulatorne ravnoteže neophodno je za podsticanje rasta sektora.

Kao i svaki sektor usluga na Kosovu, sektor pravnih usluga nailazi na barijere različitih vrsta. Konkretno, Kosovo je ostvarilo neznatan napredak u identifikaciji i prevazilaženju prepreka u vezi sa pravom na osnivanje i slobodom pružanja usluga i u usklađivanju delova zakonodavstva u sektoru usluga sa pravnim tekovinama EU, što predstavlja obaveze prema Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). Da bi se identifikovale najhitnije regulatorne i druge barijere, pregledao stepen približavanja pravnim tekovinama EU i bolje razumele specifičnosti usluga na Kosovu, Odeljenje za trgovinu Ministarstva industrije, preduzetništva i trgovine (MIPT) je počelo sa sprovođenjem niza procena specifičnih za sektor. Ovaj izveštaj analizira sektor pravnih usluga i treći je u ovoj seriji nakon računovodstva i revizije i logistike. Slično kao i druge dve, ova procena baca svetlo na strukturu i učinak pravnog sektora, razmatra relevantni regulatorni okvir za pravne usluge u svetlu pravnih tekovina EU i identifikuje glavne prepreke sa kojima se suočavaju pružaoci pravnih usluga.

Ostatak ovog izveštaja je strukturisan na sledeći način. Odeljak 2 sadrži opšti pregled metodologije korišćene za sprovođenje ove analize. Treći deo naglašava glavne globalne trendove koji karakterišu pravne usluge. Odeljak 4 sadrži pregled strukture i učinka sektora, oslanjajući se na makro statistiku iz administrativnih izvora. U Odeljku 5 uglavnom se razmatra regulatorni okvir pravnih usluga u EU i na Kosovu i sadrži relevantna poređenja između njih. U Odeljku 6 predstavljeni su glavni nalazi ankete sprovedene na uzorku pružalaca pravnih usluga. Odeljak 7 sadrži zaključke.

2. Opšta metodologija

Kako bi se dobili relevantni uvidi i bolje razumeo sektor pravnih usluga, preduzeti su sledeći koraci istraživanja: (i) kancelarijsko istraživanje; (ii) otvoreni intervjui sa relevantnim zainteresovanim stranama; (iii) polustrukturisana onlajn/telefonska anketa; i na kraju (iv) sastanak sa ciljem validacije sa korisnikom. Svi ovi izvori informacija zajedno su omogućili sveobuhvatnu analizu sektora.

Kako to obično biva, kancelarijsko istraživanje je obavljeno na početku analize. Prvo, konsultovani su različiti izveštaji i studije kako bi se utvrdile konceptualne osnove sektora i ispitali međunarodni trendovi i razvoj. Drugo, relevantni zakonodavni i institucionalni okvir Kosova je revidiran i upoređen sa pravnim tekovinama EU kako bi se identifikovale oblasti kojima je potrebna harmonizacija u budućnosti. Prikupljene informacije kroz kancelarijsko istraživanje pažljivo su analizirane, sačuvane i klasifikovane na osnovu izvora, relevantnosti i pouzdanosti. Ovaj proces je, između ostalog, poslužio kao osnova za primarno istraživanje i ostale naknadne aktivnosti sprovedene u okviru ove analize.

Organizovani su i vođeni otvoreni sastanci licem u lice (intervjui) sa identifikovanim institucionalnim zainteresovanim stranama. Pogledajte listu intervjuisanih zainteresovanih strana u Aneksu 1. Zajedno sa predstavnicima MIPT-a, pripremljen je set vodećih pitanja pre održavanja ovih sastanaka. Paralelno sa tim, kontaktirani su službenici Kosovske agencije za registraciju preduzeća (KARP), Kosovske agencije za statistiku (KAS) i Poreske uprave Kosova (PUK) za statističke podatke i drugi relevantan materijal ove vrste.

Da bi se prikupile detaljnije informacije o učinku i preprekama u sektoru, sprovedena je onlajn/telefonska anketa sa 83 ekonomski aktivne firme koje se nalaze u različitim regionima Kosova i posluju u oblasti pravnih usluga. Uzorak je uglavnom uzet iz baza podataka koje su obezbedila dotična udruženja sektora. Online pretraga je takođe korišćena za pronalaženje kontakt informacija za odabrane firme.

Za potrebe ankete izrađen je nacrt upitnika (vidi Aneks 2). Ovaj nacrt je prvo sproveden sa pružaocem usluga kako bi se osiguralo da sva pitanja budu jasna i jednostavna. Finalizacija upitnika urađena je u saradnji sa Odeljenjem za trgovinu.

Nakon što je upitnik finalizovan, distribuiran je online putem službene e-pošte svim firmama iz uzorka, zajedno sa detaljnim uputstvima kako da ga popune. Onim firmama koje su imale problem da ispravno popune upitnik je data dodatna pomoć preko telefona. Proces anketiranja je kontinuirano praćen kako bi se na vreme proverila tačnost odgovora datih u popunjenim upitnicima. Upitnik sa prikupljenim podacima automatski je ubačen u excel bazu podataka i označen na odgovarajući način. Nakon rešavanja nekih malih grešaka u specifikacijama, napravljene su deskriptivne tabele i grafikoni. Na kraju je organizovan sastanak sa korisnikom radi validacije generisanih nalaza, a nacrt izveštaja podeljen je intervjuisanim zainteresovanim stranama radi komentara.

3. Globalni trendovi u pravnim uslugama

Procenjuje se da će globalno tržište pravnih usluga iznositi oko 713,7 milijardi USD u 2020. godini, sa porastom CAGR stope od 3,4 posto od 2015.[3] Određene oblasti pravnih usluga beleže brži rast od drugih. Velike multinacionalne i srednje kompanije iz različitih industrija, koje čine najznačajniji udeo u potražnji za pravnim uslugama, pokazuju sve veći interes za dobijanje usluga u regulatornoj i globalnoj usklađenosti, spajanju i akviziciji i sudskim sporovima. Osim toga, postoji sve veća potražnja za pružaocima pravnih usluga koji takođe poseduju industrijsku, komercijalnu i nepravnu ekspertizu. Današnja očekivanja su da u jednom paketu postoji skup usluga, ne samo pravnih.[4] To je nešto što tradicionalne advokatske firme vrlo retko nude.

Budući da troškovi pravnih usluga rastu, pojavljuju se novi obrasci pružanja pravnih usluga. Postoji rastuća tendencija traženja pomoći od nelicenciranih pružalaca usluga, uključujući veb stranice za pravnu samopomoć, virtualne asistente i offshore pružaoce pravnih usluga za manje ozbiljna pravna pitanja kao što su ugovorno pravo, patentno pravo, zakon o stečaju, poreski zakon i slučajevi razvoda. Ovi novi modeli pružanja pravnih usluga omogućavaju ugroženom stanovništvu da pristupi istim po pristupačnim cenama.[5]

Komodizacija pravnih usluga je novi razvoj koji raste i očekuje se da će se održati i u budućnosti. Pravni posao, koji se uglavnom odnosio na prilagođenu uslugu pravnih stručnjaka, sada je u mnogim delovima postao standardizovan, čime je smanjena potražnja za uslugama tradicionalnih advokata. Iako ova rutinizacija predstavlja pretnju konvencionalnoj advokatskoj kancelariji, s druge strane, mogla bi doprineti daljem smanjenju složenog posla pravnika na neku vrstu robe za višekratnu upotrebu, što bi zauzvrat koristilo klijentima u smislu nižih troškova za pravne usluge.[6]

Firme koje se bave pravnim poslovima konstantno konsoliduju svoje prisustvo na međunarodnim tržištima. Ono što one rade u tom smislu je sticanje manjih partnera u regionima u kojima imaju ograničeno prisustvo. U nekim drugim slučajevima, advokatske firme se ubacuju u pravne mreže kako bi internacionalizovale svoje poslovanje. Potonji aranžman je povoljan jer omogućava centralnu koordinaciju, jedno mesto naplate i savetovanje na lokalnom nivou. [7]

---

3 Law.com (2021) Globalno tržište pravnih usluga (2020 to 2030) - Mogućnosti i strategije u odnosu na uticaj i oporavak od COVID-19.
Dostupno na: https://www.law.com/legalnewswire/news.php?id=2890258

4 Deloitte (2016) Budući trendovi za pravne usluge Globalna istraživačka studija jun 2016. Dostupno na: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Legal/dttl-legal-future-trends-for-legal-services.pdf

5 Solicitors Regulation Authority (2016). Istraživanje i analiza Tržište pravnih usluga koje se menja. Dostupno na: https://www.sra.org.uk/globalassets/risk/resources/changing-legal-services-market.pdf

6 CBA (2012). Ključni trend na pravnom tržištu. Dostupno na: https://www.cba.org/CBAMediaLibrary/cba_na/PDFs/CBA%20Legal%20Futures%20PDFS/Susskind-Linked-eng.pdf

7 The Business Research Company (2021) Pet najboljih trendova na globalnom tržištu pravnih usluga 2021. Dostupno na: https://finance.yahoo.com/news/top-five-trends-global-legal-163000721.html

Eksternalizacija je još jedan trend koji je uticao na sektor pravnih usluga i doprineo njegovoj internacionalizaciji. Slično drugim kompanijama, advokatske firme eksternalizuju delove svojih administrativnih poslovnih procesa kako bi smanjile svoje operativne troškove. Osim toga, mnoge advokatske firme sve više predaju deo svog osnovnog posla povezanog sa pravnim poslovima spoljnim saradnicima. Eksternalizacija u pravnim uslugama, iako nije sasvim nov trend, sa prvim pojavama prijavljenim već 90-ih godina, i dalje je rastuća pojava, uglavnom u obliku prelaska na druge jurisdikcije. Ne postoje pouzdani i konsolidovani podaci o destinacijama eksternalizacije; međutim, veruje se da je Indija, sa otprilike 80.000 novih advokata svake godine, vodeća destinacija za eksternalizaciju pravnih usluga.[8]

Advokatske firme su poslednjih godina više ulagale u stručno osoblje za upravljanje operacijama. Osim svog osnovnog administrativnog osoblja u finansijama, ljudskim resursima, IT-u, marketingu i poslovnom razvoju, firme su angažovale stručnjake sa punim radnim vremenom za funkcije kao što su analiza podataka, odnosi sa klijentima, vrednost klijenta, inovacije i cene.[9]

Pravo je u interakciji sa tehnologijom više nego ikad i redefiniše ono što predstavlja sastavni deo bavljenja pravnim uslugama. Tehnologija pruža pružaocima pravnih usluga priliku da koriste inovativne poslovne modele za efikasno pružanje usluga i praćenje poslovnog i finansijskog stanja.

Kao i u drugim sektorima, razvoj i korišćenje online usluga u sektoru pravnih usluga je u porastu, posebno za pisanje testamenta i savetovanje o razvodu i drugim sličnim pravnim oblastima. Delimično, ovo odražava činjenicu da su potrošači sve više zainteresovani za pogodnosti i jeftine usluge. Sve veći pomak ka online uslugama, između ostalog, omogućio je pružanje pravnih usluga izvan tradicionalnog radnog vremena – što je nešto što su ljudi, kompanije i druge organizacije očekivale i što uvažavaju poslednjih godina.[10]

Zbog sve većeg broja incidenata sajber napada, sve veći broj advokatskih firmi ulaže u tehnologije za sigurnost podataka kako bi zaštitile podatke svojih klijenata. Usvajanje ovakvih tehnologija posebno se dešava među advokatskim firmama koje se bave krivičnim predmetima, jer imaju tendenciju da poseduju osetljive podatke koji su češće podložni napadima. Neke od tehnologija i praksi koje su usvojile ove kompanije uključuju enkripciju e-pošte, dvofaktorsku autentifikaciju, planove odgovora na kršenje – da spomenemo samo neke. Osim što usvajaju tehnologije za sigurnost podataka kako bi zaštitile sebe i svoje klijente od sajber napada, advokatske firme širom sveta su takođe specijalizovane za pružanje usluga pravnog savetovanja za sajber kriminal svojim klijentima. Neki tipični oblici sajber kriminala uključuju sajber-uhođenje, krivotvorenje, pranje novca i slično.[11]

---

8 WTO (2010) Pravne usluge. Dostupno na: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S009-DP.aspx?language=E&CatalogueIdList=93951,65273,16540,41871,2539,28812,5291&CurrentCatalogueIdIndex=0&FullTextHash=&HasEnglishRecord=True&HasFrenchRecord=True&HasSpanishRecord=True#:~:text=28.,Central%20Product%20Classification%20of%201991.

9 Altman Weil (2020) Advokatske firme u tranziciji 2020. Dostupno na: http://www.altmanweil.com//dir_docs/resource/474829CC-0945-4A99-B321-2BFD3DAB146D_document.pdf

10 Solicitors Regulation Authority (2016). Istraživanje i analiza Tržište pravnih usluga koje se menja. Dostupno na: https://www.sra.org.uk/globalassets/risk/resources/changing-legal-services-market.pdf

11 The Business Research Company (2021) Pet najboljih trendova na globalnom tržištu pravnih usluga 2021. Dostupno na: https://finance.yahoo.com/news/top-five-trends-global-legal-163000721.html

U narednim godinama, kao i u okviru mnogih sektora, očekuje se da će sektor pravnih usluga doživeti transformaciju zbog razvoja veštačke inteligencije (AI) i automatizacije. Iako bi veštačka inteligencija mogla biti od pomoći za ubrzavanje i automatizaciju odluka, povećanje kvaliteta rada i smanjenje troškova, ona takođe može imati negativni efekat na radnu snagu.[12] Rizik od automatizacije je najveći kod pravnih stručnih saradnika i pravnih sekretara. Iako, generalno gledano, uloge pravnih službi mogu biti izložene manjem riziku od automatizacije, nivo uticaja bi i dalje mogao imati značajne implikacije na radnu snagu u sektoru. Procenjuje se da bi 22 posto postojećeg advokatskog posla moglo biti automatizovano u budućnosti.[13] Analiza sprovedena u Velikoj Britaniji predviđa da bi do 2038. godine sektor pravnih usluga mogao imati oko 20 posto manje zaposlenih nego što bi inače imao zbog nove tehnologije automatizacije.[14] Uprkos očekivanjima smanjenja zaposlenosti, očekuje se nastavak rasta sektora.

4. Strukturni profil i učinak pravnih usluga

Ovaj odeljak predstavlja opštu strukturu i učinak pravnih usluga na Kosovu, kako je pokriveno NACE Rev 2 Grupom 691. Pored pokazatelja koji prikazuju stanje pravnih usluga na Kosovu, takođe sadrži uporednu perspektivu uvođenjem pokazatelja iz EU i drugih sličnih zemalja. Analiza data u ovom odeljku se pretežno oslanja na statističke podatke prikupljene iz ključnih administrativnih izvora.

Na Kosovu, broj aktivnih preduzeća koja se bave pravnim poslovima (onih koja ostvaruju barem neki promet tokom godine) varira u zavisnosti od izvora podataka. Izvori koji se razmatraju za ovu meru su Kosovska agencija za registraciju preduzeća (KARP), Poreska uprava Kosova (PUK) i Kosovska agencija za statistiku (KAS). Tabela 1 upoređuje broj aktivnih preduzeća prema ova tri izvora. Prema podacima KARP-a, u 2020. godini na Kosovu je bilo 1.657 aktivnih preduzeća koja se bave pravnim poslovima. Podaci KAS-a, nasuprot tome, pokazuju da je broj aktivnih preduzeća u istoj godini bio znatno manji (966). Cifra koju je dao PUK nalazi se negde u sredini. U sva tri slučaja, broj aktivnih preduzeća se povećavao svake godine u posmatranom periodu. Uočeno je da je u podacima KAS-a došlo do velikog skoka od 2018. do 2019. godine, što se ne podudara sa druga dva izvora. Nakon pažljive analize podataka, ustanovljeno je da je to zato što bi brojka za 2018. najverovatnije mogla biti statistička netačnost. Drugo zapažanje je da bi brojevi KARP-a mogli predstavljati preuveličan stav, s obzirom da predstavnici preduzeća na Kosovu generalno ne ulažu napore da zvanično zatvore svoja preduzeća u slučajevima kada prestanu da rade. Pošto PUK pruža nedvosmisleno uravnoteženiju sliku u vezi sa brojem aktivnih preduzeća, odlučeno je da se taj broj koristi za generisanje gustine preduzeća u sektoru i prosečne veličine preduzeća predstavljene kasnije u ovom odeljku.

---

12 KPMG (2018). Otključavanje vrednosti veštačke inteligencije. Dostupno na: https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/nl/pdf/2018/advisory/unlocking-the-value-of-artificial-intelligence.pdf

13 KPMG (2020) Doprinos sektora pravnih usluga Ujedinjenog Kraljevstva ekonomiji. Dostupno na: https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/uk/pdf/2020/10/kpmg-contributions-of-legal-services-sector-in-the-uk.pdf

14 Ibid.

Tabela 1: Broj aktivnih preduzeća koja se bave pravnim poslovima, prema izvoru (2018-2020)

Source	2018	2019	2020
Kosovo Business Registration Agency (KBRA)	1,345	1,511	1,657
Tax Administration of Kosovo (TAK)	1,076	1,241	1,385
Kosovo Agency of Statistics (KAS)	394	870	966

Izvor: Podaci KARP-a, PUK-a i KAS-a

Pokazatelj koji bi pokazao nameru ulaska na tržište pravnih usluga je registracija preduzeća koja se bave pravnim poslovima. Tabela 2 otkriva broj preduzeća koja se bave pravnim poslovima osnovanih i zatvorenih na Kosovu od 2001. do 2020. godine, prema podacima KARP-a. Tokom ovog perioda, na Kosovu je registrovano ukupno 1.602 preduzeća koja se bave pravnim poslovima. Podaci izraženi u četvorogodišnjim agregatima otkrivaju stalni porast broja registrovanih preduzeća koja se bave pravnim poslovima, dostižući vrhunac od 607 u periodu 2017-2020. S druge strane, broj pravnih uslužnih preduzeća koja su zatvorena tokom čitavog posmatranog perioda je znatno manji, i iznosi 226. Kao što je već navedeno, ovo je najverovatnije nedovoljno prijavljen broj s obzirom na to da veliki broj preduzeća koja prestanu sa radom ne prijavljuju završetak svoje aktivnosti KARP-u. Za više detalja o osnovanim i ugašenim preduzećima koja pružaju pravne usluge, pogledajte Tabelu 2.

Tabela 2: Registrovana i zatvorena preduzeća koja se bave pružanjem pravnih usluga

Years	Established	Closed
2001-2004	130	12
2005-2008	218	57
2009-2012	281	55
2013-2016	366	60
2017-2020	607	42
Total	**1,602**	**226**

Izvor: Obračun autora na osnovu podataka KARP-a

U 2020. godini, sektor pravnih usluga na Kosovu zapošljavao je 3.362 osobe; procenjuje se da je to oko 1 posto ukupnog broja zaposlenih u zemlji. Kada su podaci raščlanjeni po polu, pokazalo se da je 70 posto muškaraca, a 30 posto žena. U odnosu na 2019. godinu, zabeležen je blagi pad broja zaposlenih u sektoru pravnih usluga, najverovatnije zbog pandemije. U 2018. godini sektor je zapošljavao znatno manje ljudi. Opet, ova brojka izgleda sumnjivo i kao takvu je treba tumačiti s oprezom. Za više detalja, pogledajte Grafikon 1.

Grafikon 1: **Zaposlena lica u oblasti pravnih usluga (2018-2020)**

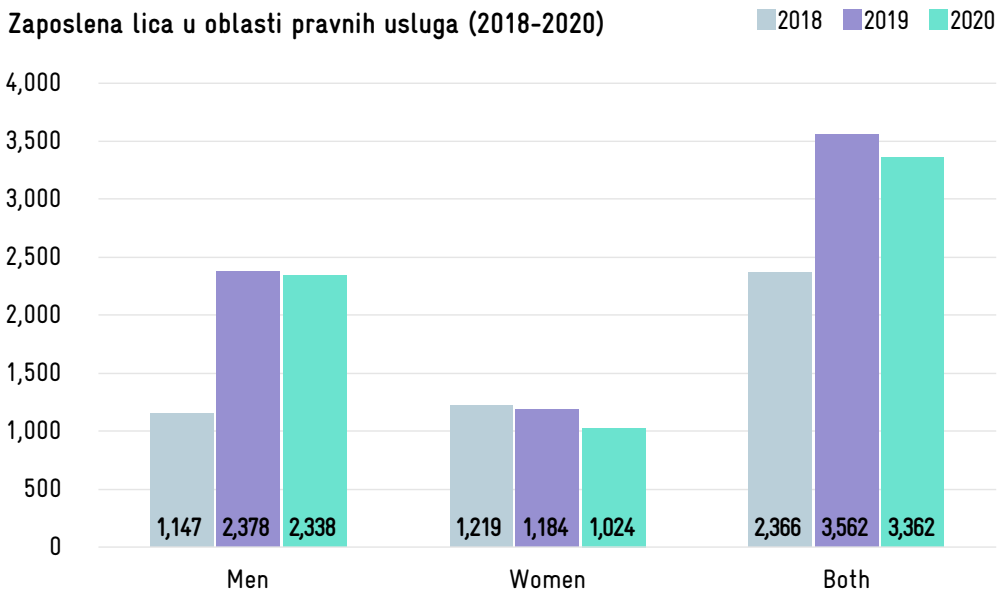

Izvor: Obračun autora na osnovu podataka KAS-a

Preduzeće koje se bavi pružanjem pravnih usluga na Kosovu u proseku ostvaruje promet od 21,9 hiljada evra. Nasuprot tome, preduzeće koje posluje u ovom sektoru u EU ostvaruje promet koji je u proseku jedanaest puta veći. U pogledu zaposlenosti, s druge strane, prosek se ne razlikuje mnogo. Ovo neslaganje ukazuje na činjenicu da je produktivnost rada na Kosovu niža. Za konkretne brojke o prosečnoj veličini preduzeća koja se bave pravnim poslovima na Kosovu i u EU, pogledajte Grafikon 2 .

Grafikon 2: **Prosečna veličina preduzeća koja se bave pravnim poslovima na Kosovu i u EU**

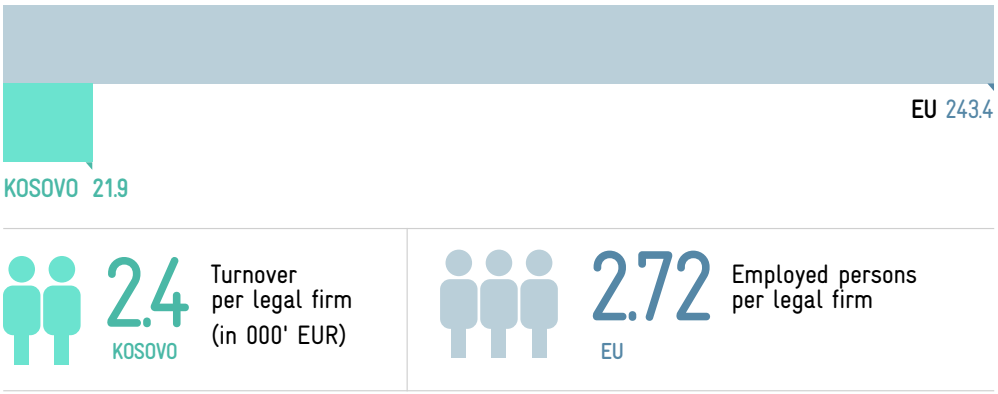

Izvor: Obračun autora na osnovu podataka KAS-a i Eurostat-a

Gustina preduzeća u sektoru pravnih usluga, koja predstavlja broj pravnih preduzeća na hiljadu stanovnika starosti od 15-64 godine, koristi se kao referentna mera za nivo konkurencije na tržištu sektora. U 2019. godini, gustina preduzeća u sektoru pravnih usluga na Kosovu iznosila je samo 1,0 – što je nešto manje od polovine proseka EU. U tom pogledu, Kosovo se poredi sa Bosnom i Hercegovinom i bolje je od Bugarske, dok je znatno lošije u poređenju sa drugim sličnim zemljama obuhvaćenim analizom (za više informacija, pogledajte Grafikon 3).

Grafikon 3: **Gustina preduzeća u sektoru pravnih usluga na Kosovu, EU i drugim sličnim zemljama (2019)**

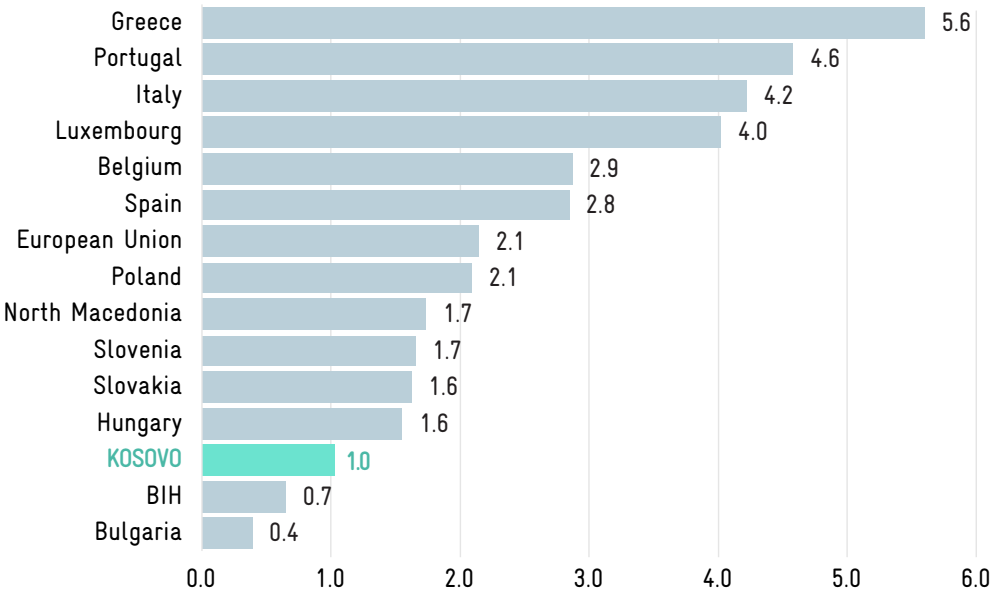

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka PUK-a, KAS-a, Eurostat-a i Svetske banke

Podatke o vlasništvu prema polu, pravnom statusu i geografskoj distribuciji dao je KARP – tako da će brojke prikazane u nastavku biti prema ovom izvoru.

Grafikon 4 pokazuje da je 73,7 posto preduzeća koja se bave pravnim poslovima na Kosovu u vlasništvu muškaraca, dok je 26,3 posto u vlasništvu žena ili u mešovitom vlasništvu. Iako je udeo preduzeća koja se bave pravnim poslovima u vlasništvu žena nizak, on je i dalje veći u poređenju sa ukupnim odnosom, koji se kreće oko 1:10 u korist muškaraca.[15] Vredi napomenuti da ovaj udeo obuhvata samo ona preduzeća za koja su bili dostupni podaci o polu vlasnika.

Grafikon 4: **Preduzeća koja se bave pružanjem pravnih usluga, prema polu**

Izvor: Proračun autora na osnovu podataka KARP-a

15 Open Business Platform. Dostupno na: https://biznesetehapura.com/en/vizualizimet#

Podaci u Grafikonu 5 otkrivaju da su 76,4 posto aktivnih pružalaca pravnih usluga individualna preduzeća, a 22,6 posto društva sa ograničenom odgovornošću (DOO); ostatak čine komplementarna društva (0,6 posto), strane kompanije (0,2 posto), akcionarska društva (0,2 posto) i komanditna društva (0,1 posto).

Grafikon 5: **Vrste preduzeća koja se bave pružanjem pravnih usluga**

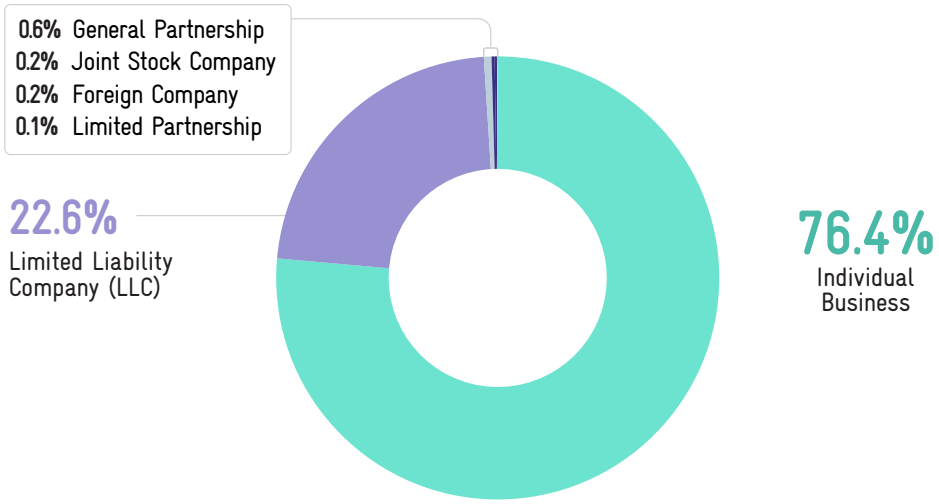

Izvor: Proračun autora na osnovu podataka KARP-a

Dalje, analiza pokazuje da se 46,1 posto aktivnih preduzeća koja se bave pravnim poslovima nalazi u Prištini. Peć i Prizren su sledeće dve opštine sa 7,4 posto i 6,7 posto preduzeća za pravne usluge, respektivno. Za raspodelu u drugim opštinama, pogledajte Grafikon 6.

Grafikon 6: **Preduzeća koja se bave pružanjem pravnih usluga, prema glavnim opštinama**

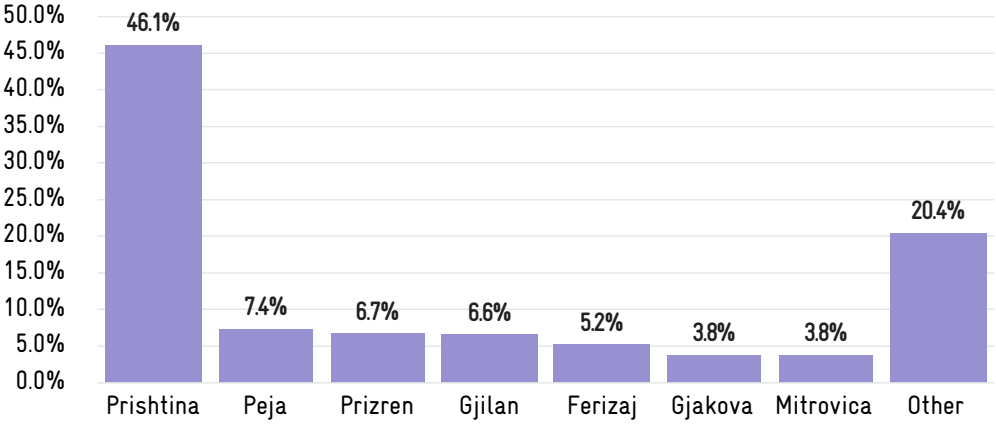

Izvor: Proračun autora na osnovu podataka KARP-a

Ekonomska aktivnost pravnih usluga meri se korišćenjem izlaznog (proizvodnog) pristupa. Na osnovu ovog pristupa, za aktivnosti pravnih poslova generisana je bruto dodata vrednost (BDV), koja je razlika između izlazne i intermedijarne potrošnje. BDV u pravnim uslugama u 2020. godini iznosila je 10,3 miliona evra. U poređenju sa 2018. i 2019., ovo predstavlja smanjenje od oko 21 posto, odnosno 37 posto. Prosečan udeo pravnih usluga u nacionalnoj BDV za poslednje tri godine (2018-2020) iznosio je 0,24 posto. Udeo u 2020. smanjen je za 0,11 procentnih poena (pp)

u odnosu na 2019. godinu, što ukazuje da je ovaj sektor posebno teško pogođen pandemijom Covid-19. Tokom 2018-2020, pravne usluge doprinose u proseku oko 13 posto u delu „profesionalne, naučne i tehničke delatnosti" i 65,6 posto u delu „pravne i računovodstvene delatnosti". I na ovom nivou udeo je značajno opao u odnosu na prethodne dve godine. Za detaljnije informacije pogledajte Tabelu 3.

Tabela 3: **BDV pravnih usluga (2018-2020)**

NACE Classification	2018	2019	2020
M: GVA of Proffesional, scientific and technical activities (in 000s in EUR)	97,762	99,929	107,358
69: GVA of Legal and accounting activities (in 000s EUR)	19,169	19,744	21,990
6910: GVA of Legal activities (in 000s EUR)	12,955	16,290	10,278
National GVA (in 000' EUR)	5,379,793	5,698,635	5,590,522
Share (%) of Legal activities in Division 69	67.6%	82.5%	46.7%
Share (%) of Legal activities in Section M	13.3%	16.3%	9.6%
Share (%) of Legal activities in National GVA	0.24%	0.29%	0.18%

Izvor: Proračun autora na osnovu podataka KAS-a

U relativnom smislu, veličina pravnih usluga u BDV Kosova je otprilike polovina proseka EU. Kosovo je u tom pogledu blizu Slovačke i Mađarske, dok je bolje od Bugarske. Za druga poređenja, pogledajte Grafikon 7.

Grafikon 7: **Udeo pravnih usluga u BDV Kosova, EU, i ostalih sličnih zemalja (2019)**

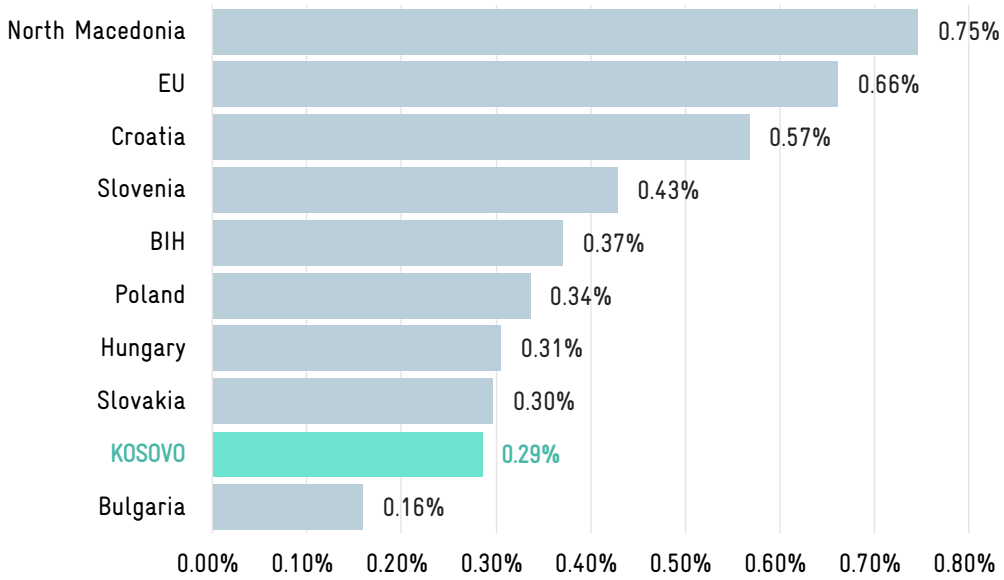

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka KAS-a i Eurostat-a

Produktivnost rada zasnovana na dodatoj vrednosti je uobičajena statistika produktivnosti koja pokazuje – između ostalog – i nivo efikasnosti. Indeks produktivnosti rada predstavlja jedinstvenu faktorsku meru učinka, koja povezuje količinski indeks proizvodnje (bruto dodate vrednosti) sa jedinstvenim količinskim indeksom rada (broj zaposlenih osoba). Što je veća vrednost indeksa, to je veća produktivnost. Grafikon 8 prikazuje vrednost ovog indeksa za pravne usluge na Kosovu i u EU. Čini se da Kosovo ima mnogo nižu produktivnost rada u pravnim uslugama za razliku od EU, pri čemu je vrednost indeksa prvog šest puta niža od potonjeg.

Grafikon 8: **Indeks produktivnosti rada u pravnim uslugama**

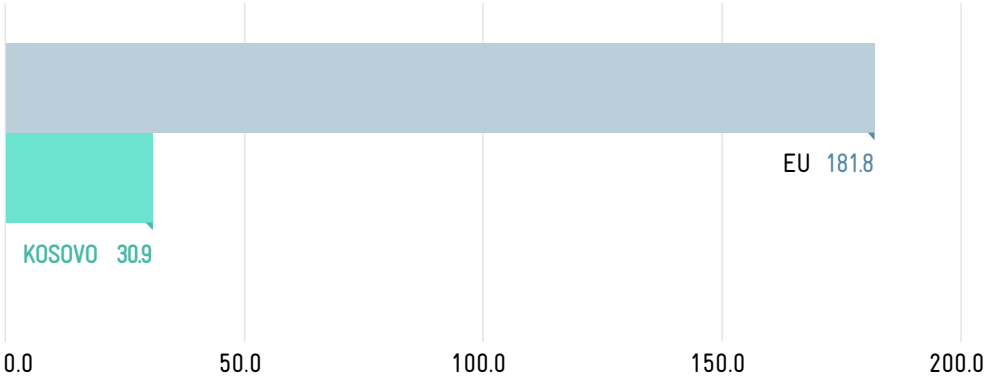

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka KAS-a i Eurostat-a

Centralna banka Kosova (CBK) je odgovorna za proizvodnju podataka o trgovini uslugama na Kosovu koristeći BPM6 metodologiju Međunarodnog monetarnog fonda (MMF). Podaci o trgovini uslugama koje proizvodi ova institucija nisu raščlanjeni kako bi se prikazao tok trgovine u pravnim uslugama.

Na Kosovu, kao i u drugim zemljama, skoro sve aktivnosti u domenu pravnih usluga zahtevaju licenciranje da bi se mogla obavljati profesija. Tabela 4 prikazuje broj licenciranih pružalaca usluga raščlanjen prema oblastima pravnih usluga. Većinu (1.162) čine advokati, zatim notari (57), privatni izvršitelji (41) i stečajni upravnici (18). U slučaju notara i privatnih izvršitelja, postoje odgovarajuće kvote za maksimalno dozvoljeni broj pružalaca usluga. Glavni kriterijum za određivanje kvote je broj stanovnika. Prema važećim odlukama, na 10 hiljada stanovnika treba da bude jedan notar i jedan privatni izvršitelj na 20 hiljada stanovnika. U oba slučaja, trenutni broj je daleko ispod dozvoljenog maksimuma, što dovodi do smanjene ekonomske efikasnosti i ograničenog pristupa uslugama na odgovarajućim tržištima.

Tabela 4: **Licencirani pružaoci pravnih usluga na Kosovu**

Legal Field	#
Lawyers	1,162
Notaries	57
Private enforcement agents	41
Bankruptcy administrators	18

5. Regulatorni pregled pravnih usluga

5.1. Pravne usluge koje se pružaju preko advokata: Regulatorni pregled

Jedan od specifičnih ciljeva zadatka je izvođenje sektorske analize usluga u sektoru pravnih usluga u pogledu performansi sektora, barijera u trgovini i usklađenosti sa pravnim tekovinama EU (pravne tekovine relevantne za pružanje pravnih usluga, usklađenost sa Direktivom EU o uslugama, kosovskim Zakonom o uslugama i zahtevima CEFTA-e).

Pravne usluge koje se pružaju preko advokata i slobodnih advokatskih profesija u Republici Kosovo su regulisane primarnim i sekundarnim zakonodavstvom. Stoga, glavna svrha ovog dokumenta leži u analizi pravnih usluga kako su one regulisane u slučaju Kosova. Uzimajući u obzir činjenicu da je Kosovo deo integracionih procesa u Evropskoj uniji i članica CEFTA-e, onda će analiza pravnih usluga na Kosovu biti urađena u duhu kako su ove usluge regulisane na nivou EU, a takođe i u sklopu pravnog okvira CEFTA-e.

Pravne usluge na nivou EU su u okviru slobode pružanja usluga i na osnovu toga EU je usvojila samo nekoliko direktiva kao podzakonskih akata kroz koje je uspostavila neke od principa o tome kako se ove usluge mogu ostvariti u državama članicama Evropske unije. Stoga, kako bismo imali još jasniju sliku o tome kako funkcioniše sektor pravnih (advokatskih) usluga unutar EU i država članica, odabrane su tri države članice EU kao praktični primeri koji će biti razrađeni u ovom izveštaju.

Očekuje se da čak i zemlje koje teže članstvu u EU postepeno počnu da usklađuju nacionalno zakonodavstvo sa zakonodavstvom EU. Iz ove perspektive, ovaj odeljak analizira u kojoj meri je Kosovo uskladilo relevantno zakonodavstvo (ono o pravnim uslugama) sa pravom EU (pravne tekovine EU). Isto će biti urađeno i tokom uporedne analize sa CEFTA sporazumom. U ovom pregledu prvo se analiziraju pravne usluge koje pružaju advokati kako bi se videlo u kojoj meri je takvo tržište uređeno i otvoreno u odnosu na treće zemlje (uglavnom zemlje EU). Zatim se nastavlja sa analizom slobodnih pravnih profesija, kao što su notari, privatni izvršitelji i posrednici.

5.1.1. Pravne usluge na Kosovu – Regulatorni pregled

Advokatska profesija u Republici Kosovo je regulisana relevantnim zakonima kao što je zakon o advokaturi i drugi prateći akti. Advokatska komora Kosova je institucija pozvana da organizuje i upravlja radom advokata na Kosovu.

5.1.1.1. Zakonodavstvo

Zakon o advokaturi - Svrha Zakona o advokaturi je da reguliše uslove za obavljanje advokatske delatnosti, načine i metode rada, prava, obaveze i odgovornosti advokata i advokatskih pripravnika; organizaciju i rad Advokatske komore Kosova (u daljem tekstu AKK) i druga pitanja od značaja za obavljanje advokatske delatnosti. U skladu sa zakonodavstvom na snazi na Kosovu, pravo na bavljenje advokaturom se daje nakon registracije u Advokatskoj komori Kosova (AKK).

AKK će registrovati kandidata koji ispunjava sledeće uslove:

a. Državljanin je Republike Kosovo;

b. Poseduje diplomu pravnog fakulteta na Kosovu ili diplomu pravnog fakulteta u stranoj državi koja je priznata u skladu sa zakonima koji regulišu visoko obrazovanje u Republici Kosovo;

c. Potpuno je sposoban za rad;

d. Ima položen pravosudni ispit u Republici Kosovo;

e. Nije zaposlen;

f. Protiv njega se ne vodi krivični postupak niti mu je suđeno za krivično delo za koje predviđena kazna zatvora iznosi do jedne godine;

g. Poštuje Etički kodeks;

h. Poseduje odgovarajuću kancelariju za obavljanje pravnih poslova;

i. Položio je ispit etičkog kodeksa advokata AKK-a

Samo kosovski advokati registrovani u AKK mogu da pružaju pravnu pomoć (ovo uključuje: davanje pravnih saveta i mišljenja; pripremu tužbi, zahteva, predloga, podnesaka, pravnih lekova i drugih podnesaka; izradu ugovora, sporazuma, testamenata, izjava, opštih i posebnih akata i drugih dokumenata, zastupanje i odbrana fizičkih i pravnih lica, privrednih društava i drugih pravnih lica pred sudovima i drugim državnim organima).

Profesori i vanredni profesori pravnih predmeta u Republici Kosovo su ovlašćeni da daju plaćene pravne savete i pravna mišljenja, ali ne i druge oblike pravne pomoći, ali moraju da obaveštavaju AKK o svojim aktivnostima.

Iako advokati iz drugih zemalja koje nude recipročan pristup mogu da rade na teritoriji Republike Kosovo, odluku o odobravanju recipročnog pristupa donosi Ministarstvo pravde po savetu Advokatske komore Kosova.

U skladu sa zakonodavstvom na snazi, kosovski advokati mogu biti samozaposleni ili praktikovati kroz zajedničke advokatske kancelarije, advokatske firme, opšta, ograničena i partnerstva sa ograničenom odgovornošću. Praksa se može izvoditi samo iz jedne kancelarije.

Etički zahtevi mogu se naći u Etičkom kodeksu i Statutu Advokatske komore.

Kada je reč o advokatskim kancelarijama, one moraju biti upisane u registar koji vodi Advokatska komora Kosova da bi bile licencirane. Advokatska komora Kosova izdaje licence pojedincima i ovlašćuje advokatske firme.

Zakon o advokaturi ne pravi razliku između prekvalifikacije ili privremene prakse (ulazak/odlazak) ili stalnog praktikovanja međunarodnog ili lokalnog prava od strane stranog advokata na Kosovu. Strani advokati koji žele da se bave pravom zemlje i međunarodnog prava na Kosovu moraju se registrovati u Advokatskoj komori Kosova.

Štaviše, prema postojećem zakonodavstvu na Kosovu, strani advokat mora imati pravo da obavlja praksu u svojoj matičnoj zemlji da bi bio primljen kao strani advokat na Kosovu. Međutim, svaki strani advokat koji želi da se osnuje na Kosovu biće podvrgnut istim zahtevima kao i domaći advokati. Strani državljanin može služiti kao posrednik na Kosovu u pojedinačnim slučajevima i pod uslovom reciprociteta, uz prethodnu saglasnost Ministarstva pravde.[16]

---

16 Napomena: Strani advokat mora da ima položen ispit i da bude registrovan u AKK da bi ostvario pravo da se pojavi pred sudom - Uredba o licenciranju stranih advokata na Kosovu

Zakon o advokaturi predviđa sledeće: Strani advokat koji je stekao pravo da obavlja advokatsku profesiju u svojoj matičnoj zemlji, može obavljati advokatsku profesiju u Republici Kosovo pod uslovima propisanim Zakonom o advokaturi i drugim aktima AKK-a. Advokatska komora Kosova vodi registar stranih advokata koji sadrži iste podatke kao i registar domaćih advokata, kao i podatke o registraciji od strane relevantnog organa zemlje u kojoj je advokat licenciran i informacije u vezi sa ispitom o podobnosti. Ispit podobnosti se organizuje samo na zahtev stranih advokata. Ispit podobnosti za strane advokate sprovodi se na jednom od zvaničnih kosovskih jezika i uključuje proveru osnovnog znanja o: pravnom sistemu Kosova, pravilima i procedurama po kojima se postupa u predmetu, i Etičkom kodeksu i disciplinskom sistemu AKK-a. Ni zakon ni statut Advokatske komore Kosova ne preciziraju da li strani advokati koji se bave domaćim/međunarodnim pravom na privremenoj ili stalnoj osnovi treba da polažu test podobnosti.

5.1.1.2. Zakon o advokaturi i njegovi nedostaci

Prema AKK-u, zakon na snazi ima određene nedostatke zbog kojih je neophodno izmeniti ga. Trenutno, prema zakonu na snazi, za advokata može biti licencirana osoba sa samo jednom godinom radnog iskustva. Prema AKK-u ovo pravilo treba da se promeni i umesto 1 godine treba da bude najmanje 3 godine relevantnog radnog iskustva.

Advokatska komora Kosova smatra da zakon o advokaturi treba da definiše dva kriterijuma ili administrativna zahteva: prvo treba da jasno definiše period do koje godine lice može da dobije licencu za obavljanje advokatske delatnosti u Republici Kosovo i drugo, do koje godine se advokat može baviti advokaturom.[17] Ova dva aspekta još nisu definisana. Takav aranžman bi pomogao u stvaranju konkurentnijeg tržišta u oblasti advokature, ali i u kontekstu pravnih usluga koje se pružaju preko advokata. Ovde se radi o administrativnim kriterijumima. Čak i u državama članicama EU neki pravni i administrativni zahtevi se različito sprovode od jedne do druge zemlje članice. [18]

Treba napomenuti da, iako je to zakonska obaveza, odredba „reciprociteta“ za strane advokate nikada nije primenjena. Postoje neslaganja između odredbi zakona, kao i između zakona i statuta AKK-a u vezi sa pitanjem stranih advokata.

Kako postoje neusklađenosti u Zakonu o advokaturi, u isto vreme postoji nesklad između Zakon o advokaturi i statuta AKK-a u vezi sa pitanjem stranih advokata. U Zakonu o advokaturi prvobitno je navedeno da advokatsku profesiju mogu obavljati stranci uz poštovanje mera reciprociteta[19], zatim u istom članu 40 stav 4, ovo pravo je ‘ograničeno’ samo na one advokate koji dolaze iz zemalja članica EU i SAD. Nadalje, uopšte se ne spominju zemlje EFTA (Island, Lihtenštajn, Norveška i Švajcarska) niti Ujedinjeno Kraljevstvo jer one nisu članice EU. Statut, s druge strane, dalje reguliše ovo pitanje samo za advokate ili kandidate iz zemalja članica EU.

Ne ulazeći u dalje detalje i ne iznoseći dodatne argumente, smatram da su samo ovi drugi dovoljni da se uzme u obzir potreba usklađivanja zakona o advokaturi i drugih akata koji proizilaze iz ovog zakona. Sve to radi stvaranja veće pravne sigurnosti barem u formalno-pravnom aspektu.

---

17 Napomena: Takav zahtev je iznet tokom sastanka sa Advokatskom komorom Kosova.

18 Vidi studiju „Evaluacija pravnog okvira za slobodno kretanje advokata“ finansirala Evropska komisija, Generalna direkcija za unutrašnje tržište i usluge (MARKT/2011/071/E)

19 Vidi član 40 stav 1 Zakona o advokaturi

Još jedan pravni akt koji je usvojila Advokatska komora Kosova je Uredba o licenciranju stranih advokata na Kosovu koja predviđa za strane advokate da imaju pravo da se bave advokaturom. U pravnom smislu ovaj propis nije pravno obavezujući jer prethodi zakonu usvojenom 2013. godine.[20] Shodno tome, Advokatska komora Kosova mora da pripremi novu uredbu. Ova nova uredba mora biti u skladu sa zakonom na snazi i usklađena i sa članovima 6. i 12. Zakona o uslugama (kojim se sprovodi Direktiva EU o uslugama i takođe transponuje Direktiva o advokatskim uslugama 77/249/EEZ).

Uslovi za bavljenje advokatskom profesijom na Kosovu

Da li postoji zakon koji reguliše pravni sektor ?	Zakon o advokaturi Zakon o uslugama
Pod kojim nazivom advokati obavljaju svoju profesiju ?	Advokat
Kako individualni advokat dobija "licencu" za bavljenje advokaturom?	AKK će registrovati kandidata koji ispunjava sledeće uslove: (i) Državljanin je Republike Kosovo; (ii) Poseduje diplomu pravnog fakulteta na Kosovu ili diplomu pravnog fakulteta u stranoj državi koja je priznata u skladu sa zakonima koji regulišu visoko obrazovanje u Republici Kosovo; (iii) Potpuno je sposoban za rad; (iv) Položio je pravosudni ispit u Republici Kosovo; (vi) Nije zaposlen; (vii) Nije bio predmet krivičnog postupka i nije mu suđeno za krivično delo koje se kažnjava zatvorom do jedne godine; viii) Poštuje Etički kodeks; (viii) Ima odgovarajuću kancelariju za obavljanje pravnih aktivnosti; (ix) Položio je ispit Etički kodeks advokata AKK-a.
Koliko često se licenca mora obnavljati ?	Nejasno
Da li ovo nosiocu daje pravo na praksu u celoj zemlji? Ako zakonska licenca dozvoljava bavljenje samo na podnacionalnom nivou, objasniti ograničenja nadležnosti	Licencirani advokat može raditi u celoj zemlji
Postoje li određene delatnosti koje su "rezervisane" za one koji imaju dozvolu za bavljenje advokaturom u jurisdikciji ?	Samo kosovski advokati registrovani u AKK mogu pružiti pravnu pomoć

20 Napomena: Isto je potvrdila i Advokatska komora Kosova, tokom sastanka održanog 22. decembra 2021.

Uslovi za bavljenje advokatskom profesijom na Kosovu	
Da li je potrebno lokalno državljanstvo za bavljenje advokaturom ?	Da, iako advokati iz drugih zemalja koje nude recipročan pristup mogu da rade na teritoriji Republike Kosovo. Odluku o odobravanju recipročnog pristupa donosi Ministarstvo pravde po savetu Advokatske komore Kosova.
U kojim pravnim oblicima advokati mogu raditi ?	Advokati na Kosovu mogu biti samozaposleni ili praktikovati kroz zajedničke advokatske kancelarije, advokatske firme, opšta, ograničena i partnerstva sa ograničenom odgovornošću .
Koje druge etičke ili regulatorne zahteve mora ispuniti licencirani advokat ?	Etički zahtevi su sadržani u Etičkom kodeksu i Statutu Advokatske komore Kosova
Da li advokatske firme moraju da dobiju „licencu“ (ili dozvolu/ odobrenje) za obavljanje advokatske delatnosti ?	Da, trebalo bi da budu registrovani u Advokatskoj komori Kosova
Koji organ izdaje dozvole? Postoje li različiti organi za pojedince i firme ?	Advokatska komora Kosova izdaje licence pojedincima i ovlašćuje advokatske firme.

5.1.2. Pravne usluge u Evropskoj uniji

Advokati Evropske unije (EU) imaju, jedinstveno među slobodnim profesijama u Evropi, poseban režim koji reguliše slobodno kretanje advokata u EU (u daljem tekstu „režim EU o slobodnom kretanju advokata“), uključujući njihove sektorske direktive. Sadašnje smernice za advokate i advokatske komore imaju za cilj da ocrtaju ovu specifičnu strukturu. Smernice su podeljene u sedam delova, kako sledi:

1. Biti advokat – drugim rečima, ko može iskoristiti režim EU o slobodnom kretanju advokata;
2. Dvostruka deontologija – drugim rečima, kako se nositi sa potencijalnim sukobima između profesionalnih pravila iz različitih advokatskih komora pod režimom EU o slobodnom kretanju advokata;
3. Osnivanje – kada se advokat trajno preseli u drugu državu članicu da bi se bavio advokaturom u toj državi pod svojim stručnim zvanjem (uglavnom obuhvaćeno Direktivom o osnivanju (98/5/EZ));
4. Privremeno pružanje usluga – kada advokat pruža prekogranične pravne usluge privremeno pod svojim stručnim zvanjem (uglavnom obuhvaćeno Direktivom o uslugama (77/249/EEZ);
5. Sticanje stručnog zvanja druge države članice – kada advokat stekne zvanje advokata u drugoj državi članici i koristi ga u državi domaćinu, u svojoj matičnoj državi članici ili u bilo kojoj drugoj državi članici (drugim rečima, prekvalifikacija);
6. Advokati koji nisu u potpunosti kvalifikovani – kada osoba sa određenom pravnom spremom i iskustvom, ali koja još nije primljena u advokatsku komoru ili advokatsko društvo kao potpuno kvalifikovani advokat, može da iskoristi prednosti slobodnog kretanja EU (Morgenbesser slučaj);

Ovi aspekti su detaljnije opisani u Smernicama za advokate i advokatske komore o slobodnom kretanju advokata unutar Evropske unije.

Svaka od Direktiva pomenutih u ovim smernicama biće sprovedena kroz nacionalno zakonodavstvo. Prvo mesto za traženje smernica u vezi sa tumačenjem odredaba Direktive biće stoga u nacionalnom sprovedbenom zakonodavstvu za relevantnu jurisdikciju. Na veb stranici Komisije postoji stranica koja rezimira nacionalne odredbe o transpoziciji prava EU u nacionalno pravo u različitim državama članicama. Osim toga, CCBE je 2018. sastavio preglednu tabelu za brzi pristup ključnim informacijama o nacionalnim/lokalnim pravilima (i njihovim relevantnim referencama) primenjivim na advokate koji žele pružati usluge ili biti osnovani u drugoj zemlji u EU.

5.1.2.1. Biti advokat

Postoji jedan osnovni uslov koji treba da bude zadovoljen da bi osoba mogla da iskoristi prednost Direktiva: da bude advokat. Ovaj uslov je zajednički i za Direktivu o uslugama i za Direktivu o osnivanju (Direktiva o advokatima). Definicija pojma „advokat“, koja sledi u sledećem odeljku, konzistentna je u svim ovim direktivama.

Samo one osobe koje su Direktivama priznate kao advokati mogu imati koristi od odredbi EU o slobodnom kretanju advokata. Direktiva o osnivanju definiše advokata navodeći dva kumulativna uslova:

a. osoba mora biti državljanin EU; i

b. osoba mora imati jedno od stručnih zvanja navedenih u Direktivi.

U obe Direktive pojam „advokat" nije definisan prema području ili dužini godina prakse[21], niti prema obrazovnim kvalifikacijama ili godinama studija, već samo prema tome da li dotična osoba poseduje jedan od priznatih stručnih pravnih zvanja navedenih u Direktivi o osnivanju. Zvanja se odnose na potpuno kvalifikovane advokate. Posedovanje takvog zvanja, zajedno sa državljanstvom države članice, daje pravo svakom potpuno kvalifikovanom advokatu da iskoristi prednosti obe direktive o advokatima. Prava u Direktivama na uspostavljanje i pružanje usluga, koja proizilaze iz članova 49. i 56. UFEU-a, mogu se tražiti ne samo u odnosu na državu domaćina, već i u odnosu na matičnu državu, i oba moraju olakšati ostvarivanje osnovnih sloboda utvrđenih Ugovorom.

5.1.2.2. Dvostruka deontologija

Advokati koji rade u okviru režima EU o slobodnom kretanju advokata podležu istovremeno dva profesionalna kodeksa ponašanja – kodeks njihove matične države i kodeks države domaćina – u pogledu svih aktivnosti koje se sprovode u državi domaćinu. Ovakva situacija se naziva „dvostruka deontologija". Dvostruka deontologija odnosi se na član 6. Direktive o osnivanju i član 4. Direktive o uslugama.

Član 6 Direktive o osnivanju:

„Advokat koji obavlja praksu pod stručnim zvanjem svoje matične države članice ostaje podložan pravilima profesionalnog ponašanja svoje matične države samo u onoj meri u kojoj ona nisu u suprotnosti izričito ili implicirano sa pravilima profesionalnog ponašanja države domaćina. U slučaju sukoba između pravila ponašanja, pravila države domaćina nadjačavaju pravila matične države."

Član 4 Direktive o uslugama:

Što se tiče zastupanja klijenata u pravnim postupcima, prema članu 4.1, advokat obavlja tu aktivnost „pod uslovima propisanim" za advokate sa sedištem u državi članici domaćinu. „Uslovi postavljeni za advokate osnovane" u zemlji domaćinu za obavljanje takvog zastupanja sadrže posebna profesionalna pravila koja se odnose na postupke u nekim jurisdikcijama. Pravila koja se smatraju pravilima građanskog ili krivičnog postupka u jednoj državi članici mogu se smatrati pravilima profesionalnog ponašanja u drugoj državi članici. Advokati koji rade u privremenoj službi moraju se pridržavati ovih pravila bez obzira na njihovu kvalifikaciju kao pravila proceduralnog ili profesionalnog ponašanja. Član 4.2 propisuje da „advokat koji se bavi ovim aktivnostima mora poštovati pravila profesionalnog ponašanja države članice domaćina, ne dovodeći u pitanje svoje obaveze u državi članici iz koje dolazi".

---

21 Napomena: Nacionalne advokatske komore definišu oblast ili dužinu radnog staža ili kroz osnovni zakon ili statut.

5.1.2.3. Advokat iz druge države članice osnovan u skladu sa stručnim zvanjem svoje matične države članice (Direktiva o osnivanju)

Ova kategorija je regulisana Direktivom o osnivanju, čiji je puni naziv „Direktiva 98/5/EC za olakšavanje obavljanja advokatske profesije na stalnoj osnovi u državi članici koja nije ona u kojoj je kvalifikacija stečena"[22]. Dostupna je na svim službenim jezicima EU. Na veb stranici Komisije postoji stranica koja rezimira nacionalne odredbe o transpoziciji prava EU u nacionalno pravo u različitim državama članicama. Postoje dva osnovna uslova:

a. Biti advokat, i

b. Biti osnovan

Nakon što se uveri da je osoba advokat, advokatska komora domaćina mora proveriti njeno osnivanje.

Direktiva o osnivanju definiše osnivanje kao bavljenje praksom od strane advokata na stalnoj osnovi u drugoj državi članici, bez davanja dodatnih detalja. Ali član 10, koji obezbeđuje određena prava nakon tri godine takve stalne prakse, daje više detalja govoreći da advokat mora „efikasno i redovno obavljati" delatnost, i dalje navodi da „Efikasno i redovno obavljanje poslova znači stvarno vršenje aktivnosti bez ikakvog prekida osim onog koji je rezultat događaja iz svakodnevnog života" (član 10.1 Direktive o osnivanju).

Do sada ne postoji jasna sudska praksa u vezi sa značenjem ove formulacije kada se prevede na stvarne okolnosti života advokata. Međutim, postojao je važan slučaj u kome je odlučio Sud pravde Evropske unije u vreme pre donošenja Direktive o osnivanju – slučaj Gebhard (Slučaj C-55/94) – koji daje neke naznake o razlici između osnivanja i privremenog pružanja usluga od strane advokata. Formulacija je prilično opšta, ali je Sud rekao da se privremena priroda pružanja usluga utvrđuje „u svetlu njenog trajanja, redovnosti, periodičnosti i kontinuiteta"; a da osnivanje podrazumeva „stabilnu i kontinuiranu osnovu" profesionalne aktivnosti u drugoj državi članici.

5.1.2.4. Advokati iz druge države članice koji pružaju usluge u državi članici domaćinu

Evropski advokati zadržavaju svoj profesionalni status i nastavljaju da budu vezani svojim etičkim obavezama kada rade u drugoj evropskoj zemlji; upoznaju kolege, etiku i profesionalno pravo zemlje domaćina. Oni komuniciraju sa sudovima, bilo građanskim, krivičnim ili upravnim. Komuniciraju sa vladom ili policijom. U isto vreme, oni moraju biti svesni razlika sa svojom matičnom jurisdikcijom i postupati u skladu sa tim. Njihova delatnost zasniva se na slobodi pružanja usluga (član 56 UFEU). Kodeks ponašanja za evropske advokate i član 4 Direktive o uslugama definišu zahteve: Aktivnosti koje se odnose na zastupanje klijenta u pravnim postupcima ili pred javnim telima obavljaće se u svakoj državi članici domaćinu pod uslovima propisanim za advokate osnovane u toj državi, sa izuzetkom svih uslova koji zahtevaju boravak ili registraciju u profesionalnoj organizaciji u toj državi. Advokat koji se bavi ovim poslovima dužan je da poštuje pravila profesionalnog ponašanja

22 Vidi, Direktivu 98/5/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 16. februara 1998. za olakšavanje obavljanja advokatske profesije na stalnoj osnovi u državi članici koja nije ona u kojoj je kvalifikacija stečena" (SL L 77 , 14.3.1998, str.36

države članice domaćina, ne dovodeći u pitanje svoje obaveze u državi članici iz koje dolazi. Treba napomenuti da neke usluge mogu biti rezervisane u državi članici za određenu kategoriju pružaoca usluga (npr. overa potpisa na službenim zemljišnim aktima). Advokati koji nemaju sedište u uključenoj državi članici nemaju nužno pravo da pružaju ove usluge u toj određenoj državi članici, čak i ako mogu pružati ove usluge u svojoj matičnoj državi (vidi predmet C-342/15, Piringer). Kada advokat koristi svoje pravo na slobodu pružanja usluga povremeno, lokalne advokature moraju razraditi kako da uravnoteže različite evropske i nacionalne zahteve, koji proizilaze iz zakona i sudske prakse:

a. Članovi 56. i 57. UFEU-a,

b. Direktiva o advokatskim uslugama 77/249/EEZ,

c. Lokalno zakonodavstvo u vezi sa advokaturom,

d. Direktiva 2006/123/EZ od 12. decembra 2006. o uslugama na unutrašnjem tržištu,

e. Presuda Gebhard (C-55/94), posebno njen princip proporcionalnosti,

f. CCBE Kodeks ponašanja za evropske advokate, gde je primenjiv,

g. Presuda Lahorgue (C-99/16), u vezi sa pitanjem da li je uskraćivanje pristupa e-uslugama advokatima koji pružaju usluge opravdano ili ne.

5.1.2.5. Advokat iz druge države članice koji dobija stručno zvanje države članice domaćina

Evropski advokati mogu pored kvalifikacije stečene u jednoj državi članici želeti da steknu stručno zvanje druge države članice. Čini se da značajan broj profesionalaca na ovaj način nastoji unaprediti razvoj svoje karijere. Advokati osnovani pod svojim matičnim zvanjem u drugoj državi članici mogu tražiti da steknu stručno zvanje države članice domaćina kako bi se integrisali u profesiju države članice domaćina. Ovo je izbor. Osnivanje pod zvanjem matične države članice ni na koji način nije prolazna mera koja mora nužno završiti integracijom u zvanje države članice domaćina. Advokati koji su osnovani u okviru svog matičnog zvanja uživaju sva poželjna prava obavljanja delatnosti i shodno tome, generalno ne vide potrebu da rade pod zvanjem države članice domaćina. Propisi o pravnim profesijama država članica nisu usklađeni sa pravom EU, pa je obavljanje profesije podložno nacionalnom zakonodavstvu. Evropski advokati koji žele da steknu dodatno stručno zvanje imaju izbor između dva različita pravca – oba pravca uzimaju u obzir činjenicu da advokat koji je potpuno kvalifikovan u jednoj od država članica ne mora da započne stručnu obuku u drugoj državi članici od nule:

a. Priznavanje kvalifikacija - Prijem u stručno zvanje države članice domaćina putem Direktive o profesionalnim kvalifikacijama, što znači polaganje testa sposobnosti ili period adaptacije.

b. Tri godine prakse - Prijem u profesiju države članice domaćina i korišćenje njihovog stručnog zvanja putem Direktive o osnivanju kroz praksu pod zvanjem matične države u zakonu države domaćina.

5.1.2.6. Advokati koji nisu u potpunosti kvalifikovani

Odredbe o slobodi kretanja koje se nalaze u primarnom pravu EU i Direktivi o profesionalnim kvalifikacijama, kako se tumači sudskom praksom Suda pravde Evropske unije, odnose se ne samo na potpuno kvalifikovane stručnjake, već i na one koji su delimično kvalifikovani, dok se Direktive o advokatima odnose samo na potpuno kvalifikovane pravne stručnjake. Princip primene primarnog prava na takve okolnosti odlučen je u predmetu Morgenbesser (C-313/01)). Gospođa Morgenbesser je završila univerzitetske studije prava u Francuskoj i imala je određeno profesionalno iskustvo u Francuskoj i Italiji. Ona nije bila advokat u Francuskoj i prijavila se advokatskoj komori Đenove da bude stavljena na listu advokatskih pripravnika; ovaj zahtev je odbijen. Sud pravde je smatrao da je Italija pogrešila što je ometala upis gđe Morgenbesser u italijanski registar advokatskih pripravnika zbog činjenice da je njeno univerzitetsko pravno obrazovanje stekla u Francuskoj. Upravni organi su trebali proceniti ukupno iskustvo i veštine koje je kandidat stekao u vreme prijave. Ako je postojao nedostatak u pravnom obrazovanju koji je gospođa Morgenbesser stekla u poređenju sa zahtevima koje je propisala Italija, nadležni organ bi tada mogao zahtevati nadoknadu svih nedostataka.

5.1.2.7. Prepreke i poteškoće

Prepreke i poteškoće sa kojima su se susreli advokati koji su koristili direktive o advokatima su dve kategorije: prvo, prepreke i poteškoće u vezi sa osnivanjem u drugoj zemlji i drugo, prepreke i poteškoće u vezi sa privremenim pružanjem usluga.

Neki advokati ne žele da osnivaju kancelariju u inostranstvu jer očekuju previše poteškoća. Među najočekivanijim poteškoćama su rešavanje neophodnih administrativnih formalnosti (54%, napuštanje porodice i prijatelja (35%) koje se odnose na socijalno osiguranje (33%), pronalaženje posla za partnera ili supružnika (33%), poteškoće sa porezom na dohodak (33%) i prenos prava na penziju (32%).[23]

Međutim, najvažnija očekivana poteškoća je nedostatak profesionalne ekspertize u pravu druge države članice EU.

5.1.3. Pravne usluge u državama članicama EU

Ovaj deo analize pruža informacije o tome kako je advokatska profesija uređena u tri zemlje članice EU. U sve tri zemlje relevantne su direktive (Direktiva o advokatima 98/5/EZ Evropskog parlamenta i Saveta; Direktiva o osnivanju 98/5/EZ" i Direktiva o uslugama 77/249/EEZ - 2006 Evropskog parlamenta i Saveta) koje su transponovane u nacionalni pravni sistem.

5.1.3.1. Slovenija

Član 137. Ustava Republike Slovenije navodi da je advokatura samostalna i nezavisna služba u okviru pravosudnog sistema i da je uređena zakonom. Zakon o advokaturi navodi da advokati u obavljanju svojih poslova daju pravne savete, zastupaju i brane stranke pred sudovima i drugim državnim organima, sastavljaju isprave i zastupaju stranke u njihovim pravnim odnosima.

---

23 Vidi, "Pravne prepreke u državama članicama za pravila jedinstvenog tržišta" Odeljenje za politiku za ekonomske, naučne i politike kvaliteta života, Generalna direkcija za interne politike, Evropski parlament, novembar 2020

Advokat može biti svako ko ispunjava sledeće uslove:

- on/ona je državljanin Slovenije,
- on/ona ima operativnu sposobnost,
- on/ona je stekao/la stručno zvanje u Republici Sloveniji ili je stekao/la ekvivalentnu kvalifikaciju u inostranstvu, priznatu u skladu sa zakonom o priznavanju i vrednovanju obrazovanja
- on/ona ima položen državni ispit iz prava,
- on/ona ima četiri godine radnog iskustva kao advokat sa VSS, od čega najmanje godinu dana nakon položenog državnog pravnog ispita mora raditi sa advokatom ili u advokatskoj kancelariji, sudu, državnom tužilaštvu, državnom pravobranilaštvu ili kao notar u redovnom radnom odnosu zaključenom ugovorom o radu na puno radno vreme.
- on/ona aktivno vlada slovenskim jezikom,
- može mu/joj se poveriti da obavlja advokatsku praksu,
- on/ona ima potrebnu opremu i prostorije za obavljanje advokatske delatnosti,
- on/ona je položio/la ispit za proveru poznavanja zakona o advokaturi, službenih tarifa za advokatske naknade i Kodeksa ponašanja advokata u Advokatskoj komori Slovenije

Zemlja porekla advokata je zemlja u kojoj on ili ona ima pravo obavljati advokatsku praksu prema stručnom zvanju stečenom prema propisima te zemlje.

Prema ovom zakonu, advokat iz druge zemlje koja je država članica Evropske unije je advokat koji ima pravo da obavlja advokatsku delatnost u bilo kojoj od država članica Evropske unije pod stručnim zvanjem stečenim po propisima te zemlje. Advokat iz druge države koja je država članica Evropske unije upisuje se u imenik stranih advokata koji mogu obavljati advokatsku praksu u Republici Sloveniji pod stručnim zvanjem „advokat“ sa svim pravima i obavezama koje važe za advokata ako ta osoba ispunjava zakonske uslove i položi ispit za proveru poznavanja nacionalnog prava Republike Slovenije. Detaljnije o ispitu i postupku polaganja propisano je Uredbom o ispitu za advokate iz drugih zemalja.

5.1.3.2. Hrvatska

Advokatska profesija je nezavisna i samostalna služba koja pruža pravnu pomoć fizičkim i pravnim licima u ostvarivanju i odbrani svojih prava i pravnih interesa. Advokati u Hrvatskoj posebno mogu davati pravne savete, sastavljati dokumente (ugovore, testamente, izjave i sl.) i sastavljati tužbe, pritužbe, predloge, zahteve, molbe, vanredne pravne lekove i druge tužbe i zastupati svoje klijente. Svoju advokatsku praksu mogu obavljati samostalno ili u zajedničkoj kancelariji ili advokatskoj kancelariji, i moraju se suzdržati od obavljanja delatnosti koje su nespojive sa ugledom i nezavisnošću advokata.

Advokati moraju čuvati poverljivost svih informacija koje daju njihovi klijenti i svih saznanja koja na drugi način steknu zastupajući ih. Ovu poverljivost moraju čuvati i sve druge osobe koje rade ili su radile u advokatskoj kancelariji.

Advokat ima pravo na naknadu za advokatske usluge i na naknadu svih troškova nastalih u vezi sa obavljenim poslom, prema tarifi koju utvrđuje Hrvatska advokatska komora, a odobrava ministar pravde.

Kada advokat pruža odbranu po službenoj dužnosti, visinu naknade za taj rad utvrđuje Ministarstvo pravde.

Samo advokat može zastupati okrivljenog pred županijskim sudom, što znači da samo advokat sa najmanje osam godina iskustva kao advokat ili službeno lice u pravosudnom telu može pružati odbranu po službenoj dužnosti ili odbranu koju plaća država u krivičnom postupku za krivično delo za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora.

Advokati moraju svojim klijentima izdati račun nakon izvršene usluge. U slučaju otkaza ili opoziva punomoći, punomoćnik izdaje račun u roku od 30 dana od dana kada je punomoćje otkazano ili opozvano.

Advokati se moraju učlaniti u Hrvatsku advokatsku komoru, koja je samostalna i nezavisna organizacija sa obeležjima pravnog lica. Hrvatska advokatska komora predstavlja advokatsku profesiju Republike Hrvatske u celini.

Pravo na advokatski rad u Republici Hrvatskoj osoba stiče upisom na listu advokata.

5.1.3.3. Mađarska

Tokom obavljanja profesije, advokati pomažu svojim klijentima da ostvare svoja prava i izvrše svoje obaveze. Advokati mogu pružiti pravno zastupanje u svim slučajevima i pred svim organima vlasti. Advokati su nezavisni u svom profesionalnom radu, što znači da na njih ne može uticati i ne smeju preuzimati obaveze koje bi ugrozile ovu nezavisnost.

Poslovi za koje se plaćaju honorari koje mogu obavljati samo advokati uključuju: Zastupanje i odbranu u krivičnim predmetima; Pravne konsultacije; Priprema i uređivanje pravnih dokumenata;

Da bi stekla prijem u advokatsku komoru, osoba mora imati: državljanstvo države članice Evropskog ekonomskog prostora; bez krivičnog dosijea; univerzitetsku diplomu i mađarski stručni ispit iz prava; osiguranje od odgovornosti i odgovarajući poslovni prostor.

Advokati iz država članica Evropske unije mogu obavljati advokatsku delatnost u tri osnovna oblika u Mađarskoj: kao pružaoci ad hoc usluga, na redovnoj osnovi i kao član primljen u advokaturu. Pružaoci ad hoc usluga dužni su da svoje usluge prijave advokatskoj komori koja je nadležna u mestu u kojem se usluge pružaju, dok se oni koji žele obavljati redovne advokatske usluge moraju prijaviti kod nadležne advokatske komore.

Advokati Evropske unije upisani u registar mogu tražiti prijem u advokatsku komoru ako ispunjavaju uslove propisane zakonom, npr. protekao je zakonom propisani period prakse, dokazana je stručnost u mađarskom pravu (kao i pravu Evropske unije), adekvatno poznavanje mađarskog jezika za obavljanje delatnosti itd.

Advokat Evropske unije koji je primljen u advokatsku komoru ima pravo da koristi stručno zvanje advokata i podleže istim pravilima kao i mađarski advokati.

Advokati imaju obavezu čuvanja poverljivosti svih činjenica i podataka koji im se daju u obavljanju profesionalnih aktivnosti.

Generalno je pravilo da je naknada advokata predmet slobodnog dogovora između advokata i njihovih klijenata. Advokatski honorari su regulisani samo ako deluju kao javni branioci (kirendelt védő) u sudskim postupcima.

5.1.4. Pravne usluge prema CEFTA sporazumu

CEFTA je i dalje glavni regionalni trgovinski sporazum na Zapadnom Balkanu. Cilj ovog sporazuma je mobilisanje napora za integraciju u zapadnoevropske institucije i konačno pridruživanje evropskom političkom, ekonomskom, sigurnosnom i pravnom sistemu.

Evropska unija je potvrdila da će CEFTA biti značajan korak napred za ove zemlje, kako ekonomski tako i politički.[24] Kao jedna od članica, Kosovo je u obavezi da nastavi da sprovodi Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini prema članu 16 svog SSP-a sa EU, koji će pomoći zemlji da se pripremi za pristupanje jedinstvenom tržištu EU

Uz mnoge druge sektore, CEFTA predviđa liberalizaciju tržišta usluga, uključujući i ono koje nude regulisane profesije.

CEFTA Protokol 6 (Dodatni protokol 6) o trgovini uslugama je usvojen 2019. godine i stupio je na snagu 11. januara 2021.[25] Ovaj dokument proširio je princip slobodne trgovine unutar CEFTA-e na uslužni sektor. Dodatni protokol 6 pruža okvir za uklanjanje ograničenja u trgovini uslugama, što uključuje i pravne usluge.

Dodatni protokol o trgovini uslugama (AP6) trebao bi omogućiti kompanijama da međusobno priznaju specifične licence, profesionalne kvalifikacije i pojednostavljenje e-trgovine. Konkretnije, to bi trebalo da znači da će, kada neko bude licenciran na jednom od tržišta, licenca važiti na svih sedam. Ovaj protokol pruža pravnu osnovu za buduće međusobno priznavanje profesionalnih kvalifikacija.

Uzimajući u obzir da je zakonodavstvo koje reguliše sektor pravnih usluga na Kosovu usklađeno sa zakonodavstvom EU, istovremeno se može zaključiti da je isto u skladu sa zahtevima koji proizilaze iz AP6 (Dopunski protokol o trgovini uslugama).

5.1.5. Uporedni pravni okvir: Evropska unija i Kosovo

Evropska unija

U njihovoj delatnosti, advokatima upravljaju profesionalne organizacije ili tela unutar države članice – advokati i advokatske komore – koje su odgovorne za utvrđivanje pravila profesionalnog ponašanja i upravljanje disciplinom advokata.

Pravo Evropske unije ne reguliše uslove za obavljanje advokatske profesije. Direktiva 98/5/EZ Evropskog parlamenta i Saveta za olakšavanje obavljanja advokatske profesije na stalnoj osnovi u državi članici koja nije ona u kojoj je kvalifikacija stečena poznata je i kao „Direktiva o osnivanju 98/5/ EZ" omogućava advokatu koji je kvalifikovan u jednoj državi članici EU (i koji je državljanin EU) da stalno obavlja praksu u drugoj državi članici pod svojim matičnim stručnim zvanjem. Direktiva o uslugama (77/249/EEZ - 2006) Evropskog parlamenta i saveta predviđa prvi pravni instrument koji reguliše (na osnovu odredbi UFEU) slobodu pružanja usluga – uključujući i usluge advokata.

Generalno, i Direktiva o advokatskim uslugama i Direktiva o osnivanju advokata uglavnom su ispravno sprovedene u državama članicama. Što se tiče nepravilnosti, one se najviše susreću u vezi sa administrativnim zahtevima za registraciju matičnog stručnog zvanja (na osnovu člana 3. Direktive o osnivanju advokata) i u manjoj meri uvođenjem ograničenja na profesionalnu aktivnost

---

24 Savet Evropske unije, Zaključci Predsedništva, 12. februar 2007

25 Napomena: AP6 još nije ratifikovan od strane Skupštine Kosova i još nije na snazi na Kosovu.

Kosovo

Pravne usluge na Kosovu regulisane su zakonom o advokaturi i zakonodavstvom koje proizilazi iz ovog zakona. Zakonodavstvo koje proizilazi iz zakona uglavnom se odnosi na tri interna akta: Statut, Kodeks ponašanja i Uredba o licenciranju stranih advokata, svi ovi dokumenti odobreni su od strane Advokatske komore Kosova. Da bi zakonodavstvo na snazi bilo još jasnije nego što je trenutno, bilo bi dobro da se u bliskoj budućnosti preispitaju svi navedeni akti (Statut, Kodeks ponašanja i Uredba o licenciranju stranih advokata) i da se dodatno uskladi sa odredbama Zakona o uslugama (posebno sa članom 10. o šemama odobrenja i članom 12. o uslovima za izdavanje odobrenja). Drugi razlog zašto bi isto zakonodavstvo trebalo izmeniti leži i u činjenici da je neophodno usaglašavanje unutrašnjeg zakonodavstva sa aktima usvojenim od strane Advokatske komore Kosova (AKK).[26] Gore je naglašeno da postoji nesklad ili nekonzistentnost između važećeg zakona s jedne strane i drugih akata (tj. Statuta AKK, uredbe o obavljanju advokatske profesije od strane stranaca, itd.) što logično treba da proizilazi iz važećeg zakona, a ne obrnuto.

Zakon o uslugama

Kako se navodi u opštoj odredbi, cilj ovog zakona je da uspostavi opšta načela i kriterijume koji omogućavaju pravo osnivanja i obavljanja delatnosti za pružaoce usluga na Kosovu, dok se istovremeno garantuje visok nivo bezbednosti i kvaliteta usluga njihovim primaocima. Zakon o uslugama je u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju i delimično usklađen sa Direktivom 2006/123/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 12. decembra 2006. o uslugama na unutrašnjem tržištu.

Zakon o uslugama jasno navodi da „Zakoni i drugi akti koji regulišu uslove za osnivanje i pristup, ili vršenje uslužnih delatnosti na Kosovu moraju biti usklađeni sa odredbama ovog zakona“.[27] Ovo takođe podrazumeva da svaka buduća izmena Zakona o Advokatskoj komori Kosova uvek treba da bude u skladu sa zakonom o uslugama. Konkretno, odredbe člana 40. Zakona o advokaturi, kao i one odredbe koje se na ovaj ili onaj način odnose na mogućnost pružanja „usluga“ moraju biti usklađene sa zakonom o uslugama. Nadalje, usklađivanje eventualnih izmena Zakona o advokaturi sa odredbama zakona o uslugama je zagarantovano i kroz sistem obaveštavanja predviđen članom 22. Zakona o uslugama. Uredba o licenciranju stranih advokata na Kosovu takođe treba da bude usaglašena sa zakonom o uslugama kad god je sačinjena jer samim postojanjem kao što smo rekli ne proizvodi nikakvo pravno dejstvo.

Vredi napomenuti da je celi proces izrade zakona o uslugama urađen uzimajući u obzir načela koja je uspostavio Sud pravde Evropske unije kao što su „kako bi se osiguralo da se direktive u potpunosti primenjuju kako u stvarnosti tako i u zakonu, države članice moraju obezbediti precizan pravni okvir u predmetnoj oblasti“ koji omogućava „pojedincima da znaju svoja prava i da se na njih oslone pred nacionalnim sudovima“.[28] To znači da je Kosovo usvojilo odredbe obavezujuće prirode tako da se pružaoci usluga i primaoci mogu osloniti na prava koja su im data Direktivom o uslugama.[29]

---

26 Napomena: Ovo je potvrđeno i iz Advokatske komore Kosova tokom sastanka.

27 Vidi član 5 stav 1 Zakona o uslugama

28 Vidi između ostalog: Presuda od 18. januara 2001, Komisija protiv Italije, predmet C-162/99; Presuda od 15. juna 1995. Komisija protiv Luksemburga, predmet C-220/94; Presuda od 30. maja 1991. Komisija protiv Nemačke, predmet C-361/88.

29 Napomena: Kao rezultat toga, usvojen je petogodišnji Akcioni plan za sprovođenje Direktive o uslugama EU, koji predstavlja detaljan plan vladinih zakonodavnih intervencija u periodu 2018 – 2022.

5.2. Ostale besplatne pravne profesije: Regulatorni pregled

5.2.1. Notari i odredbe o notarima

Od 2008. godine, nakon usvajanja Zakona br. 03/L-010 o notarima, započeo je proces funkcionisanja notara, dok je od 2012 godine notarska služba na Kosovu u potpunosti funkcionalna.[30]

S obzirom na veliki broj predmeta u našem pravosudnom sistemu i nepostojanje specijalizovanih sudija u oblastima ili uslugama koje obavlja notarski sistem, posebno u vanparničnoj i administrativnoj oblasti, notarska služba predstavlja priliku za povećanje efikasnosti pravosuđa i bolju zaštitu ljudskih prava.

Prikaz pravnih okolnosti notarsku službu ili profesiju stavlja na visok nivo značaja u smislu vladavine prava, transparentnosti, lakoće poslovanja (bolje funkcionisanje slobodne tržišne ekonomije), pravne sigurnosti i unapređenja kvaliteta pravosudnog sistema.

Notarska služba je javna služba koju obavljaju notari u skladu sa pozitivnim ili važećim zakonima, koji su nepristrasni i nezavisni u vršenju notarske službe.[31] Notar kao pravna služba ima osnovnu svrhu ubrzanja pravnog rada i radnji, pri čemu je zaštita pravnih interesa fizičkih i pravnih lica jedna od osnovnih svrha notarske službe. Dakle, notari su ovlašćeni da obavljaju javne usluge licencirane od strane državnog organa – Ministarstva pravde.

Nadalje, notarska služba, osim što se obavlja u skladu sa ustavom i zakonima, primenjuje i Deontologiju i pravila organizacije notara usvojenih na Generalnoj skupštini notara kao članova sistema Međunarodne unije latinskog notarijata (UINL), 2005. godine u Rimu (Italija).[32]

Pravni okvir

Pravni okvir koji reguliše notarski sistem na Kosovu obuhvata i primarno i sekundarno zakonodavstvo kao što su:

- Zakon o notarima
- Administrativno uputstvo br. 2/2012 o privremenim notarskim tarifama
- Administrativno uputstvo br. 6/2010 o disciplinskom postupku kod notara
- Administrativno uputstvo br.01/2014 o vođenju notarskih knjiga, registara i drugih spiskova
- Administrativno uputstvo br. 08/2011 o broju i lokaciji notarskih kancelarija, kao i potrebnim prostorijama i opremi notara

30 https://www.noteria-ks.org/per-ne/historiku/
31 Vidi član 2. Zakona br. 06/L-010 o notarima
32 https://www.noteria-ks.org/wp-content/uploads/2019/09/Deontologjia-dhe-rregullat-e-organizim-it-te-noterive.pdf

Zakon br. 06/L-010 o notarima uređuje organizaciju, uslove za obavljanje notarske službe, notarske ispite, nadležnosti notara, kao i druga pitanja vezana za vršenje dužnosti notara na teritoriji Republike Kosovo.[33]

Zakon o notarima, u članu 2, jasno definiše notarsku službu kao javnu službu koju obavljaju notari koje imenuje državni organ – ministar pravde. Takođe, ova odredba zahteva od notara da ovu funkciju obavljaju nezavisno, nepristrasno i profesionalno u skladu sa Zakonom o notarima i zakonima na snazi Republike Kosovo.

Što se tiče odgovornosti notara, potonji je odgovoran prema Zakonu o notarima i Zakonu o obligacionim odnosima. Takođe, članom 2. Zakona o notarima definisano je pravo notara na pristup elektronskoj bazi podataka javnih organa, radi pružanja notarskih usluga. Notar može obavljati notarsku službu do navršenih 65 godina.

Analizirajući član 2. Zakona o notarima, uočava se da se definicija notarske službe razlikuje od Zakona br. 03/010 o notarima stavljenog van snage, pošto je ukinutim zakonom notarska služba definisana kao „pravna i javna služba“, dok je važeći zakon definiše samo kao javnu službu. Definiciju po ukinutom zakonu treba uzeti u obzir jer je bio uslov da notari u početku budu profesionalni pravnici pre nego što postanu javni službenici, dok je sama notarska služba definisana kao pravna i javna služba.

Zakon o notarima u članu 3 na taksativan način definiše ovlašćenja notara i notarske isprave.

U nekim državama članicama Evropske unije latinske notarske službe, notarski akti su potrebni i za registraciju nepokretnosti ili prometa nekretnina. Nasuprot tome, na Kosovu je notarski sistem više ograničen na transakcije nekretninama. Nadalje, zakonodavstvo predviđa da su nadležni organi za registraciju imovinskih prava Opštinske katastarske službe, dok je Kosovska katastarska agencija drugostepeni organ centralnog nivoa, u svojstvu žalbenog organa. U ovim slučajevima nemamo specifikaciju nadležnosti notarskih službi i ove nadležnosti može vršiti notar kao i sud. Dakle, sistemom nekretnina upravlja jedinstveni registar - Katastarska agencija.

S tim u vezi, izmena zakonske regulative u ovoj oblasti treba da rezultira pojašnjenjem nadležnosti notarske službe u pogledu prenosa nepokretnosti od početne faze do zaključenja ugovora, pojednostavljujući proceduru. Takođe, direktan pristup registrima Katastarske agencije – bazi podataka, od strane notara, ubrzao bi vršenje notarske funkcije i analizirao mogućnost unosa podataka od strane notara u ove baze podataka.

Zakon o notarima, u članu 4. definiše kriterijume za vršenje dužnosti notara, i to:

- Da je državljanin Republike Kosovo;
- Da ima sposobnost delovanja;
- Da uživa u ličnom i profesionalnom integritetu;
- Da je diplomirao na jednom od pravnih fakulteta po četvorogodišnjem (4) godišnjem programu ili je završio master studije u Republici Kosovo ili na bilo kom pravnom fakultetu druge zemlje, nakon nostrifikacije diplome u Republici Kosovo;
- Da ima radno iskustvo u pravnoj oblasti najmanje tri (3) godine;
- Da ima položen notarski ispit na Kosovu;
- Da dokaže da je u mogućnosti da obezbedi odgovarajuće prostorije i opremu neophodnu za obavljanje funkcije notara.

---

33 Vidi član 1. Zakona o notarima

Iz ovog člana proizilazi da građani država članica Evropske unije ili bilo koji drugi građanin, osim državljanina Republike Kosovo, ne mogu da se bave ovom profesijom na teritoriji naše zemlje. S obzirom da Kosovo ima jasnu agendu za integraciju i članstvo u Evropskoj uniji, onda treba da bude spremno da u budućnosti, kada Kosovo bude članica Evropske unije, u potpunosti sprovede pravne tekovine EU o priznavanju profesionalnih kvalifikacija.

S tim u vezi, važno je spomenuti slučaj Suda pravde Evropske unije 24. maja 2011., Evropska komisija protiv Savezne Republike Nemačke.[34] Tužba se uglavnom odnosila na državljanstvo za obavljanje notarske profesije u državi Nemačkoj i dilema je bila da li u ovom slučaju treba primeniti kriterijum državljanstva jer se radi o vršenju službenog ovlašćenja u odnosu na pristalice ideje državljanstva kao kriterijuma za bavljenje ovom profesijom.[35] Opravdavajući notarsku službu kao jednu od usluga koja nije vezana za vršenje službenog ovlašćenja, Sud na kraju konstatuje da je utvrđivanje državljanstva kao kriterijuma za obavljanje notarske profesije u suprotnosti sa članom 43. Ugovora o EZ. Član 43. EZ bavi se pravom osnivanja.

Veća posvećenost po pitanju notarske službe treba biti u slučaju nasleđivanja ili prenosa nasledstva tako što se unapred priprema za usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa zakonodavstvom Evropske unije, kako sledi:

- Uredba Evropske unije (EU) br. 650/2012 o nadležnosti, merodavnom pravu, priznavanju i izvršenju presuda i prihvatanju izvršenja verodostojne isprave u imovinskim pitanjima i stvaranju evropske potvrde o nasleđivanju
- Uredba o sprovođenju koju je usvojila Evropska komisija od 9. decembra 2014. godine;
- Evropska potvrda o sukcesiji kao jedan od oblika prema Uredbi o sukcesiji.

Što se tiče povezanosti notarske službe i izmene zakona o nasleđivanju i vanparničnom postupku, postoji proširenje nadležnosti koje ih izjednačavaju sa sudijama sa određenim nadležnostima ili dužnostima u vezi sa ostavinskim postupkom. Takođe, iz ove izmene proizilaze i izazovi u pogledu primene zakona o vanparničnom postupku gde postoje različiti stavovi od sudija i notara sve dok prvi ne kažu da Zakon br. 06 / l-007 o izmenama i dopunama zakona br. 03 / l-007 o vanparničnom postupku treba u potpunosti sprovesti, dok notari imaju određene nedoumice u vezi sa sprovođenjem člana 161 A u vezi sa informativnim sastancima. Prema notarima, jedno ročište bi trebalo biti dovoljno. Više od jedne informativne sesije vide kao prepreku efikasnosti svog rada u ostavinskom postupku.

Pored navedenih pitanja, još jedna nadležnost koju će trebati razjasniti je ona između notara i advokata u vezi sa pravom na sastavljanje ugovora, gde notari tvrde da je to u njihovoj nadležnosti.

U cilju očuvanja integriteta notara i uloge koju imaju u vladavini prava, a s obzirom na to da je notarska služba osmišljena da olakša rad sudova i ubrza pravne radnje, kriterijumi za odabir notara trebali bi biti stroži. Na ovaj način, Kosovo bi imalo još efikasniji, nepristrasniji i nezavisniji sistem notarskih usluga.

---

34 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:62008CJ0054

35 Napomena: Savezna Republika Nemačka osporila je notarsku službu koju bi obavljali nedržavljani Nemačke jer je to bilo u okviru prvog stava člana 45. Ugovora o Evropskoj zajednici koji se odnosio na vršenje koncepta službene vlasti. Za više pogledajte: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12002E/TXT&from=EN , str. 53, član 45, stav 1

Trenutno je starosna granica za obavljanje notarske profesije smanjena sa 70 godina na 65 godina. Međutim, potrebno iskustvo za licenciranje notara je bilo 2 godine, a sada je 6 meseci. Ovo negativno utiče na kvalitet notarskog sistema.[36] Prema notarskoj komori mora biti potrebno najmanje 3 godine radnog iskustva i polaganje pravosudnog ispita.[37]

Sa sastanka sa Notarskom komorom proizašle su dve preporuke koje bi mogle biti neophodne da se istaknu u ovom izveštaju: prva koja je više nego neophodna za povećanje broja notara u odnosu na postojeći, a istovremeno bi trebalo ulagati u digitalizaciju notarskih usluga.

5.2.2. Privatni izvršitelji (sudski izvršitelji) i njihove usluge

Izvršenje, kao poslednja faza sudskog procesa, predstavlja garanciju ostvarivanja prava stečenih presudom. Da bi se postiglo ovakvo ostvarenje prava stečenih presudom, u ovom procesu moraju se uzeti u obzir dva elementa, efektivno izvršenje kao i razumni rok. Ova dva elementa ili kvaliteta u našem pravnom sistemu povezana su sa članom 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Takođe, Evropska povelja o ljudskim pravima, u Glavi 6, Pravda, član 47 definiše pravo na efikasne pravne lekove, pravično suđenje i pravičnu i javnu raspravu na blagovremen način.[38]

U tom smislu i zakonodavstvo mora biti jasno, predvidljivo i efikasno, što znači da se mora lako primeniti u praksi.

Zakon br. 04/L-139 o izvršnom postupku u članu 1. stav 1. propisuje: „uređuje postupak kojim sudovi i privatni izvršitelji određuju i sprovode izvršenje na osnovu izvršnih isprava i poverljivih isprava, osim ako posebnim zakonom nije drugačije određeno".[39] Dakle, postupak izvršenja je uređen u skladu sa Zakonom o izvršnom postupku.

Takođe, ovaj zakon definiše privatnog izvršitelja kao fizičko lice koje imenuje ministar pravde koje u vršenju javnih ovlašćenja odlučuje o radnjama iz svoje nadležnosti u sprovođenju dozvoljenog izvršenja i preduzima radnje za izvršenje.[40]

Veće zalaganje po pitanju privatnih izvršitelja trebalo bi da bude u preliminarnim pripremama uz usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa zakonodavstvom Evropske unije u cilju sprovođenja obaveza koje proističu iz zakonodavstva Evropske unije, međunarodnih instrumenata, i to:

- Uredba EZ br. 44-2001 o nadležnostima i priznavanju i izvršenju presuda;
- Evropski nalog za izvršenje EZ 805-2004 za nesporna potraživanja;
- Uredba EZ br. 861-2007 kojom se uspostavlja evropski postupak za manje štete;
- Uredba EZ br. 606-2013 o međusobnom priznavanju zaštitnih mera.

---

36 Napomena: Ovo je jedna od preporuka sa sastanka sa Notarskom komorom, 24. decembar 2021.
37 Napomena: Budući da ne postoji standardna norma u vezi sa zanimanjem notara i države su (uključujući i zemlje članice EU) slobodne da odrede ili izaberu one kriterijume koji funkcionisanje notarskog sistema čine lakšim i efikasnijim.
38 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN
39 https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2870
40 Vidi član 2 stav 1.11. Zakona o izvršnom postupku

Međutim, postoje neke štetne i čudne odredbe u važećem zakonu:[41]

- Institucije kao poverioci imaju mogućnost izbora izvršitelja. To utiče na to da ne postoji proporcionalna podela.
- Opština Priština je raspisala tender za izbor sudskog izvršitelja. Ne bi trebalo da postoji tender za sudske usluge, uključujući i izvršenje. Nema osnova za konkurs. Naknade su iste, kao i nadležnosti sve dok postoji proces licenciranja.
- U poslednjim zakonskim izmenama, predviđeno je da naknada za efikasnost neće biti fiksna. Očekuje se da će ova obaveza, koja proizilazi iz zakona, biti operacionalizovana podzakonskim aktima. Ako je naknada za efikasnost predmet pregovaranja, sudski izvršitelj gubi objektivnost kao pravosudni funkcioner, gubi sudsku nezavisnost.

Članstvo u komori privatnih izvršitelja je obavezno. To je članarina koja se plaća na godišnjoj osnovi.

5.2.3. Usluge posredovanja

U okviru slobodnih advokatskih profesija, posredovanje je vansudski postupak za rešavanje sporova i sporova između subjekata prava u skladu sa uslovima predviđenim zakonom.[42] Dakle, posredovanje je alternativni način rešavanja sporova u vansudskom postupku. Ova vansudska metoda ili postupak regulisan je zakonom i vodi se po volji strana. U ovom postupku odluku donose strane, ali da bi pomogli stranama da dođu do zadovoljavajućeg ili prihvatljivog rešenja za obe strane biraju se posrednici.[43] Posrednike biraju same strane i oni su nepristrasni u obavljanju svojih dužnosti.

Izražavanje volje je sankcionisano članom 4. Zakona br. 06/L-009 o posredovanju (u daljem tekstu: zakon) kojim je propisano: „Postupak posredovanja vodi se slobodnom voljom strana, izraženom usmeno i pismeno, u skladu sa zakonom“. Dakle, bez volje strana nema posredovanja.

Što se tiče ravnopravnosti strana u postupku, ovo načelo je već sankcionisano članom 5. „U postupku posredovanja strane su jednake i imaju prava i obaveze u skladu sa zakonom“.

U pogledu nepristrasnosti i privatnosti, kao i privatnosti i poverljivosti, isto je definisano članovima 6. i 7. zakona. Dakle, kao principi posredovanja ustanovljena su četiri principa, kao princip slobodne volje strana, jednakosti strana, nepristrasnosti i nezavisnosti kao i privatnosti i poverljivosti. Ova četiri principa posredovanja moraju se poštovati i primenjivati tokom celog postupka posredovanja.

Postupak posredovanja mogu pokrenuti strane, što znači mogućnost bez upućivanja predmeta sudu, ali i nakon pokretanja predmeta na sudu, u svim fazama sudskog postupka.[44]

---

41 Napomena: Isto je potvrdila Kosovska komora izvršitelja, tokom sastanka 22. decembra 2021.
42 Vidi član 3 stav 1.1. Zakona br.06/L009 o posredovanju
43 Vidi https://md.rks-gov.net/page.aspx?id=1,41
44 Vidi, “Udhëzues për lëndët e gjykatave të përshtatshme për ndërmjetësim”, uz podršku Programa za komercijalnu pravdu USAID-a, str. 3, januar 2020.

Takođe, postupak posredovanja može pokrenuti sud, tužilaštvo ili nadležni organ uprave u skladu sa zakonima na snazi.[45]

Zakon u članu 9. propisuje obavezno posredovanje, ali to ne znači da se ovaj postupak nužno mora završiti posredovanjem, jer zakon predviđa da se u slučaju nemogućnosti rešavanja predmeta stranama ne uskraćuje pravo na pristup sudu. S tim u vezi, zakon u članu 9. stav 4. propisuje da „Strane ne mogu nastaviti sa postupkom posredovanja i mogu se vratiti na sudski postupak, najduže trideset (30) dana". U tom slučaju, u propisanom roku, predmet se može vratiti u sudski postupak, ali strane moraju predočiti pismeni dokaz, potpisan od strane strana i posrednika, da su strane pokušale posredovanje.[46] Pored toga, utvrđuju se slučajevi kada ili koji se predmeti mogu uputiti na postupak prinudnog posredovanja, u skladu sa članom 9. st. 1. i 2., kako sledi:

Kada strane podnesu tužbeni zahtev sudu, za sporove o porodičnim odnosima u vezi sa slučajevima alimentacije, starateljstva, kontakata, starateljstva nad detetom i podelu zajedničke bračne imovine, sudija u pripremnoj sednici i nakon prethodnog razmatranja tužbe, treba da obavesti i obaveže strane u procesu posredovanja".

"Kada strane podnesu tužbeni zahtev sudu, za imovinskopravne sporove koji se odnose na prava i obaveze iz prava službenosti, i naknadu eksproprisane imovine, sudija na pripremnom ročištu i nakon prethodnog razmatranja tužbe, dužan je da obavesti i uputiti strane u postupak posredovanja".

Postupak posredovanja u predmetima u građanskim sporovima odvija se u spornim odnosima subjekata prava u imovinsko-pravnim, privrednim, porodičnim, radnim odnosima, drugim predmetima sporova iz prava svojine, kao što su prava vezana za sticanje prava svojine putem ugovornih ili stečenih odnosa nasleđivanjem, stečajnim postupkom, drugim građanskopravnim, upravnim odnosima.[47]

U svim slučajevima strane nisu u obavezi da sklapaju sporazume bez svoje slobodne volje. Strane dobrovoljno biraju posrednika iz registra posrednika koji su licencirani od strane Ministarstva pravde.

U pogledu pravnog dejstva sporazuma postignutog u postupku posredovanja, u zavisnosti od toga ko je predmet uputio, tom organu se upućuje postignuti sporazum koji ima snagu izvršne isprave, dok u slučajevima kada je predmet upućen od strane tužilaštva ima snagu završnog dokumenta.

Zakon u članu 21. utvrđuje osnivanje komore posrednika, dok u članu 22. definiše uslove za licenciranje posrednika, gde mora da postoji fakultetska diploma; sposobnost delovanja; uspešno završena obuka o posredovanju, uključujući rešavanje praktičnih slučajeva u okviru obuke i pod nadzorom licenciranog posrednika. Ministarstvo pravde licencira posrednike nakon što utvrdi da nisu osuđivani za krivično delo i da posrednik ima visok profesionalni ugled i moralni integritet.

Što se tiče mogućnosti obavljanja profesije posrednika od strane stranog državljanina, stranci mogu obavljati funkciju posrednika na Kosovu u pojedinačnim slučajevima i pod uslovom reciprociteta, nakon prethodnog pribavljanja saglasnosti Ministarstva

---

45 Vidi član 8 Zakona br.06/L009 o posredovanju

46 Vidi član 9 stav 5 Zakona br.06/L009 o posredovanju

47 Vidi "Udhëzues për lëndët e gjykatave të përshtatshme për ndërmjetësim", uz podršku Programa za komercijalnu pravdu USAID-a, str. 5 i 6, januar 2020https://www.gjyqesori-rks.org/wp-content/uploads/lgsl/2548_Udhezues_per_lendet_gjykatave_te_pershtatshme_per_ndermjetesim.pdf .

pravde. Pretpostavlja se da reciprocitet postoji sve dok se jedna strana ne protivi, a u slučajevima eventualnog prigovora reciprociteta, tada teret dokazivanja pada na suprotnu stranu.[48]

Važno je napomenuti da je ovaj zakon u potpunosti usklađen sa Direktivom 2008/52/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 21. maja 2008. o određenim aspektima posredovanja u građanskim i privrednim stvarima.[49] Zahtevi koji proizlaze iz ove direktive su transponovani u zakon, a važno je napomenuti, između ostalog, da direktiva naglašava važnost očuvanja poverljivosti u posredovanju.[50] Dakle, ovaj princip je od posebnog značaja i treba ga uzeti u obzir od strane svih posrednika.

Što se tiče razvoja i jačanja postupka posredovanja, potrebno je organizovati više kampanja za podizanje svesti ili informisanja javnosti, ojačati ulogu komore posrednika, organizovati obuke ili module obuke za početnike i kontinuirane obuke i treba analizirati način jačanja nadzora u oblasti posredovanja.

48 Član 25 Zakona br. 06/L009 o posredovanju

49 https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:136:0003:0008:EN:PDF

50 50Član 7. Direktive 2008/52/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 21. maja 2008. o određenim aspektima posredovanja u građanskim i privrednim stvarima

6. Glavni nalazi istraživanja

Ovaj odeljak predstavlja glavne nalaze prikupljene iz istraživanja sprovedenog sa kompanijama za pravne usluge na Kosovu. Od više od 1.000 preduzeća koja se bave pravnim poslovima koje je kontaktirao anketni tim, samo 83 su popunila upitnik. Od onih koji su popunili upitnike, 75,9 procenata su bili vlasnici preduzeća, 3,6 procenata su bili menadžeri, a 18,1 procenata su bili i vlasnici i menadžeri; mali procenat ispitanika (2,4 procenata) je bio na drugim pozicijama u kompaniji. Otprilike polovina anketiranih kompanija nalazi se u regionu Prištine, 14,4 procenata u regionu Prizrena i 12,0 procenata u regionu Gnjilana; ostatak (24,1 procenata) se nalazi u drugim regionima Kosova (vidi Grafikon 9).

Grafikon 9: **Lokacija kompanija koje se bave pravnim poslovima, prema regionima na Kosovu (u %)**

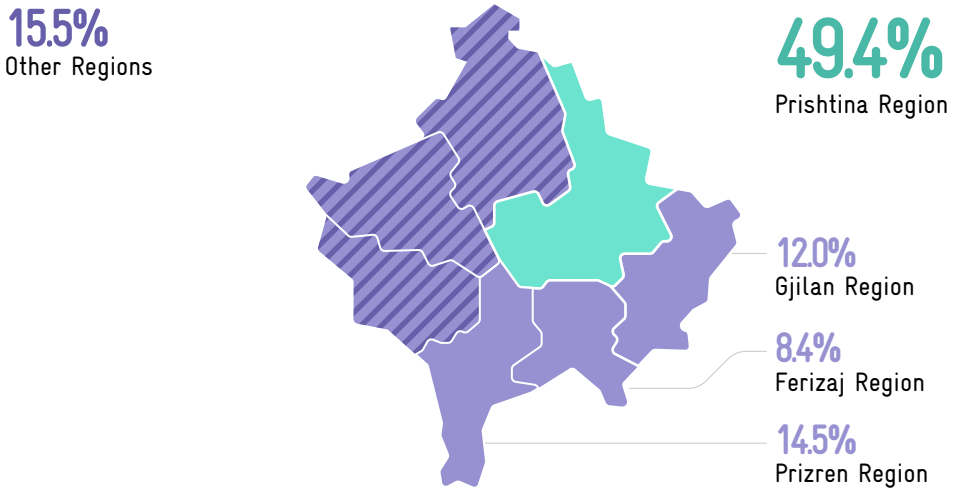

Većina anketiranih kompanija koje se bave pravnim poslovima (64,2 procenata) osnovana je između 2016. i 2021. godine, 22,2 procenata između 2011. i 2015. i 13,6 procenata u 2010. godini ili pre Grafikon 10). Bilo je manje kompanija iz poslednjeg perioda, posebno jer osim advokata, na Kosovu tada nisu postojale ostale regulisane pravne profesije koje su trenutno prisutne (npr. notari).

Grafikon 10: **Kompanije koje se bave pravnim poslovima, prema periodu osnivanja (u %)**

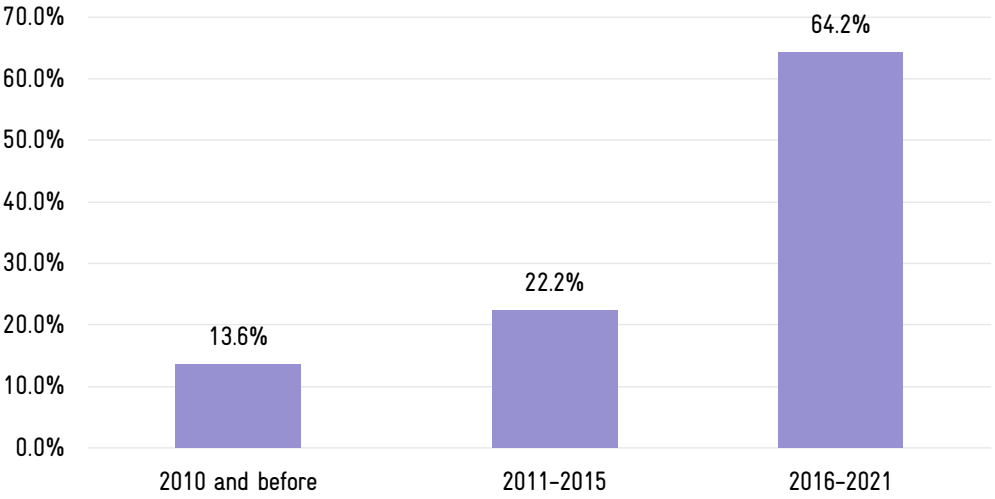

Što se tiče pravnog statusa, 69,9 procenata ispitanih kompanija izjavilo je da su individualna preduzeća, dok su 30,1 procenat bila društva sa ograničenom odgovornošću (DOO) (vidi Grafikon 11). Velika većina kompanija, 96,4 procenata, bila su domaća, dok je mali deo (3,6 procenata) bio mešovitog porekla (vidi Grafikon 12). Nije bilo kompanija koje su bile 100 procenata u stranom vlasništvu.

Grafikon 11: **Kompanije za pružanje pravnih usluga, prema poreklu**

Grafikon 12: **Kompanije za pružanje pravnih usluga, prema pravnom statusu**

Kao što je prikazano na Grafikonu 13, najčešće usluge koje pružaju anketirane kompanije su pravno zastupanje (83,1 posto) i opšte pravno savetovanje (57,8 posto). Dalja analiza otkriva da se većina advokata bavi i pravnim savetima, osim pružanjem usluga pravnog zastupanja. Notarske i usluge privatnog izvršenja su dve druge usluge sa učestalošću od 8,4 posto i 7,2 posto, respektivno. Gotovo sve kompanije koje pružaju notarske ili usluge privatnog izvršenja ne pružaju nikakvu dodatnu pravnu uslugu osim one za koju su licencirane. Stečajna uprava je manje uobičajena usluga koju pruža samo 3,2 posto anketiranih kompanija koje se bave pravnim poslovima. Postoje i druge usluge koje kompanije pružaju (npr. posredovanje) koje čine 16,9 posto svih slučajeva. Važno je istaći da kompanije u sektoru pravnih usluga imaju ograničenja koja proizilaze iz važećeg zakonodavstva, koja im onemogućavaju pružanje različitih pravnih usluga u okviru jednog subjekta.

Grafikon 13: **Glavne usluge kompanija za pružanje pravnih usluga (% predmeta)**

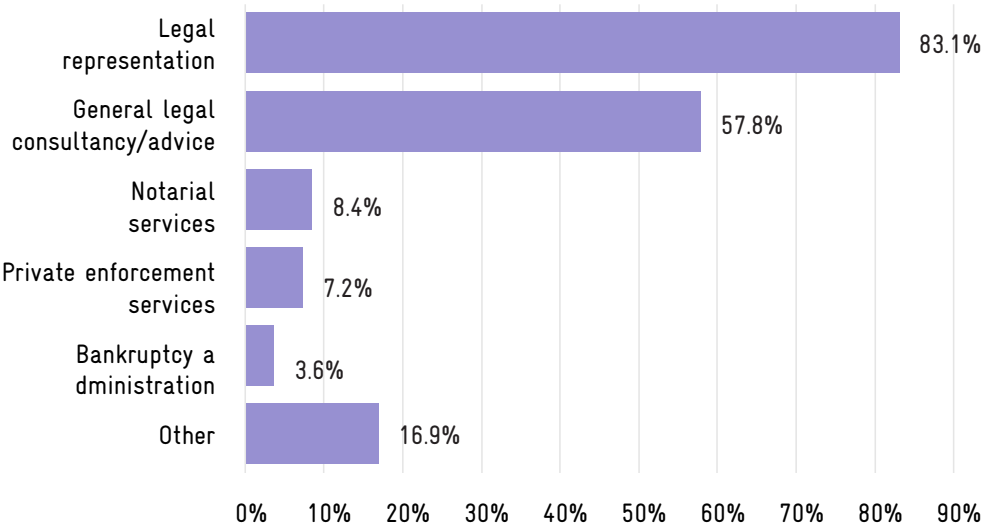

Rezultati ankete o zapošljavanju pokazuju da 78,3 posto anketiranih preduzeća koja se bave pravnim poslovima ima od jedne do tri zaposlene osobe, 15,7 posto od četiri do sedam, a samo 6 posto više od osam zaposlenih (vidi Grafikon 14). U proseku zapošljavaju (uključujući vlasnike) 2,47 osoba. Ova cifra odgovara onoj generisanoj iz administrativnih izvora (vidi Odeljak 4). Skoro polovina anketiranih preduzeća su preduzeća sa jednim licem; najveća anketirana kompanija zapošljava najviše deset osoba.

Grafikon 14: **Raspodela zaposlenja, u %**

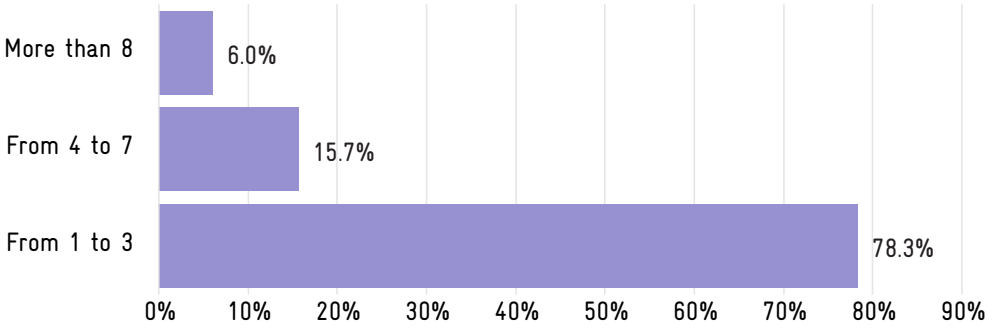

Na pitanje da li imaju saradnju sa međunarodnim saradnicima u pružanju svojih usluga, blizu jedne trećine ispitanih kompanija odgovorilo je potvrdno (vidi Grafikon 15). Gotovo sve u ovoj grupi su kompanije koje pružaju pravno zastupanje.

Grafikon 15: **Saradnja sa međunarodnim saradnicima u pružanju usluga (u %)**

Što se tiče nivoa konkurentnosti sektora na Kosovu u poređenju sa EU, većina ispitanih kompanija koje se bave pravnim poslovima (72,3 procenata) smatra da je „gore“ ili „mnogo gore“. S druge strane, 14,5 procenata kompanija smatra da je to „bolje“ ili „mnogo bolje“, dok ostali smatraju da nema razlike (vidi Grafikon 16).

Grafikon 16: **Uočeni nivo konkurentnosti sektora u poređenju sa EU (u %)**

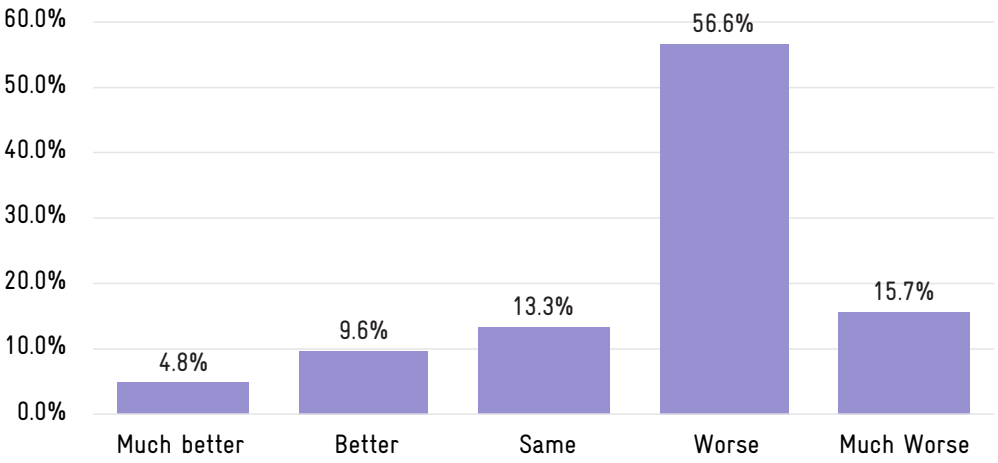

Čini se da se sektor oporavio od pada prometa iz 2020. (vidi Odeljak 4) Čini se da se sektor oporavio od pada prometa iz 2020. (vidi odeljak 4) koji je nastao zbog izbijanja pandemije i ograničenja koja su usledila. Od svih anketiranih kompanija, 51,2 posto izjavilo je da je u 2021. godini ostvarilo rast prometa u odnosu na 2019. sa prosečnom veličinom od 37 posto. S druge strane, 29,3 posto kompanija nije prijavilo promene u prometu, dok je 19,5 posto izjavilo da je zabeležilo pad sa prosečnom magnitudom od 33 posto (vidi Grafikon 17).

Grafikon 17: **Promena u prometu u 2021 u poređenju sa 2019 (u %)**

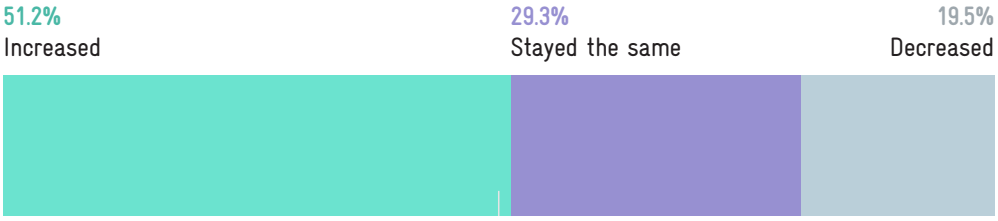

Kao što je prikazano na Grafikonu 18, struktura klijenata za 59,5 posto ispitanih kompanija sastoji se od pojedinaca i preduzeća; 23 posto, osim što je opsluživalo fizičke i poslovne klijente, navelo je da ima i druge klijente (tj. javne institucije). Preduzeća sa samo pojedinačnim klijentima ili poslovnim klijentima čine manji udeo; konkretno, oni sa individualnim klijentima čine samo 13,5 posto od ukupnog broja, dok oni sa poslovnim klijentima čine samo 4,1 posto od ukupnog broja. Advokati imaju prosečan broj individualnih klijenata 63,2, a poslovnih klijenata 14,5. Za druge kompanije koje se bave pravnim poslovima, posebno notare, bilo je teško odrediti tačan broj klijenata jer imaju ogromnu bazu klijenata koja u mnogim slučajevima dostiže hiljade.

Grafikon 18: **Raspodela prema vrsti klijenata (u %)**

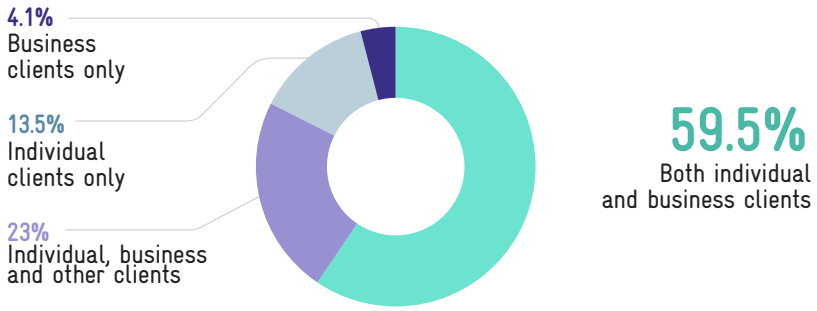

Dalje u istraživanju, kompanijama koje se bave pravnim poslovima je postavljeno pitanje o glavnim slabostima ili izazovima koji karakterišu sektor pravnih usluga. Prva najčešće spominjana slabost (izazov) prema anketiranim kompanijama je egzogene prirode (povezana sa potražnjom). To se odnosi na neefikasnost pravosuđa uopšteno, odnosno na nepotrebno odugovlačenje predmeta na sudovima, što se čini da u velikoj meri utiče na efikasnost advokata i njihovu sposobnost da dobro rade. Prema jednom ispitaniku, slučajni građanski postupak u Osnovnom sudu u Prištini može trajati do osam godina dok se slučaj ne zatvori. Drugi najčešće spominjani izazov je nelojalna konkurencija. Ovaj problem se uglavnom javlja u službama pravnog zastupanja, gde se čini da ima advokata koji rade bolje ne zbog kvaliteta rada, već zbog bliskih veza koje su uspostavili sa određenim sudijama. Nedostatak specijalizacije i profesionalizma u pružanju pravnih usluga, nesigurnost posla i niske tarife advokata su neke druge slabosti (izazovi) koje se takođe često pominju. Jedna slabost relevantna za notarske usluge je nedovoljan broj notara sa monopolističkim posledicama.

Pored pitanja o slabostima (izazovima) sektora, kompanijama je predstavljena lista potencijalnih prepreka i od njih je zatraženo da ih ocene na skali od 1 do 5, pri čemu 1 znači da uopšte nije prepreka, a 5 velika prepreka. Grafikon 19 prikazuje rangiranje prepreka na osnovu prosečnih stopa. Najveća prepreka koju percipiraju ispitane kompanije je „nelojalna konkurencija“, a zatim „nedostatak kvalifikovanog pravnog osoblja“ i „poteškoće u dobijanju finansiranja za izvozne usluge“. Interesantan nalaz je da pružaoci pravnih usluga vide „rigorozne uslove licenciranja“ kao najmanje ozbiljnu prepreku.

Grafikon 19: **Rangiranje prepreka prema kompanijama koje se bave pravnim poslovima (prosečna ocena)**

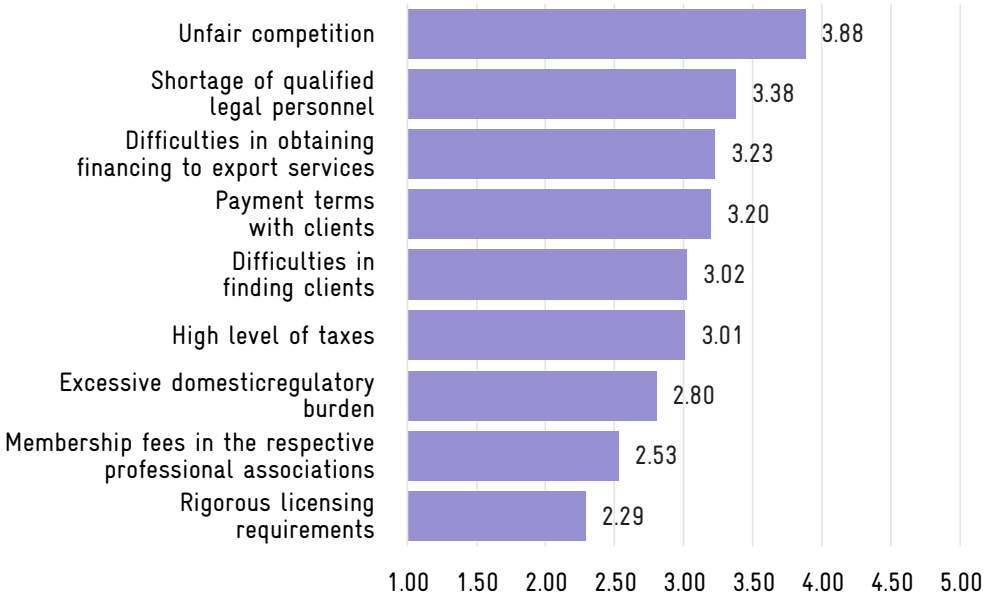

Od kompanija je takođe zatraženo da navedu i razrade tri intervencije koje bi unapredile sektor pravnih usluga. Sledeće su glavne predložene intervencije. Imajte na umu da u ovom slučaju redosled ne odražava nivo važnosti.

- Povećati broj licenciranih notara
- Uvesti veće tarife po službenoj dužnosti
- Poboljšati efikasnost pravosuđa
- Učiniti regulaciju pravnih usluga zahtevnijom radi poboljšanja profesionalizma
- Povećati transparentnost u plaćanju pravnih usluga
- Osigurati bolje obrazovanje i obuku iz pravnih predmeta
- Ne dozvoliti penzionisanim sudijama da dobiju advokatsku licencu kako bi se izbegao sukob interesa
- Izraditi mehanizme koji omogućavaju pravičnu i objektivnu procenu učinka
- Napraviti strožiju podelu dužnosti i odgovornosti između slobodnih pravnih profesija
- Podržati razvoj veza između advokata kako bi se stvorili paketi višestrukih pravnih usluga
- Uvesti starosnu granicu za odlazak u penziju za advokate
- Promeniti etički kodeks za advokate kako bi im se omogućilo da traže klijente putem reklama

Pod uslovom da Centralna banka Kosova (CBK) još uvek ne proizvodi podatke o trgovini uslugama raščlanjenim na nivo pravnih usluga, bilo je neophodno uključiti skup pitanja u upitnik koji mere trgovinske aspekte, posebno izvoz. Važan nalaz u ovom delu je da 41 procenat anketiranih kompanija ima klijente u inostranstvu (videti Grafikon 20), sa prosečnim brojem od 11,6. Strani klijenti su u proseku činili 19,8 posto prometa u izvoznim kompanijama koje se bave pravnim poslovima u 2021. godini, u odnosu na 17,8 posto u 2019. Unakrsni tabelarni prikaz podataka otkriva da je veća verovatnoća da će se kompanije sa više zaposlenih baviti izvozom pravnih usluga. Najčešće vrste usluga koje se pružaju strancima uključuju pravno savetovanje, pomoć u izradi ugovora, pravno zastupanje pred kosovskim sudovima i registraciju trgovačkih marki ili patenata. U slučaju privatnog izvršenja, najčešća usluga prema strancima je naplata duga od domaćih dužnika.

Grafikon 20: **Kompanije koje se bave pravnim poslovima sa klijentima u inostranstvu (u %)**

Pregled klijenata prema njihovom poreklu otkriva da su oni iz Albanije i Nemačke na vrhu liste sa po 14 posto u svakom slučaju; slede oni iz Švajcarske (12 posto) i Turske (12 posto). Da biste videli ostale zemlje zajedno sa njihovim udelom, pogledajte Grafikon 21.

Grafikon 21: **Strana klijentela prema zemlji porekla (u %)**

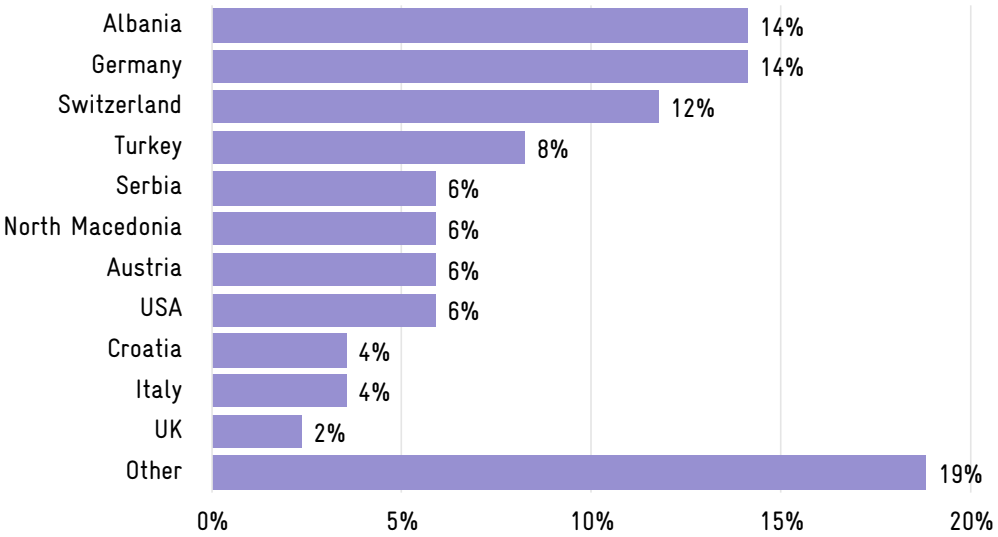

Nadalje, rezultati ankete pokazuju da 55,9 posto anketiranih kompanija pruža usluge klijentima putem interneta, samo 2,9 posto putuje radi sastanka sa klijentima, a 41,2 posto radi i jedno i drugo (videti Grafikon 22).

Grafikon 22: **Sredstva pružanja usluga (u %)**

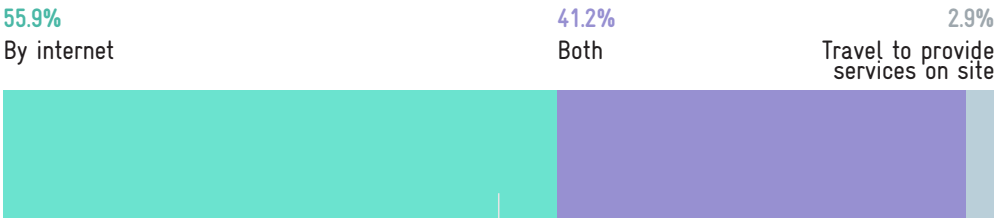

Što se tiče najčešćeg načina identifikacije klijenata u inostranstvu, kompanije navode da ih strani klijenti direktno kontaktiraju u 79,5 posto slučajeva. Porodične ili lične veze u dijaspori (44,1 posto) je još jedan uobičajen način na koji kompanije identifikuju klijente. Drugi načini pronalaženja klijenata u inostranstvu prikazani su na Grafikonu 23. Imajte na umu da je ovo bilo pitanje sa više odgovora; zato ukupan broj prelazi 100 procenata.

Grafikon 23: **Sredstva koja se koriste za identifikaciju klijenata (u % slučajeva)**

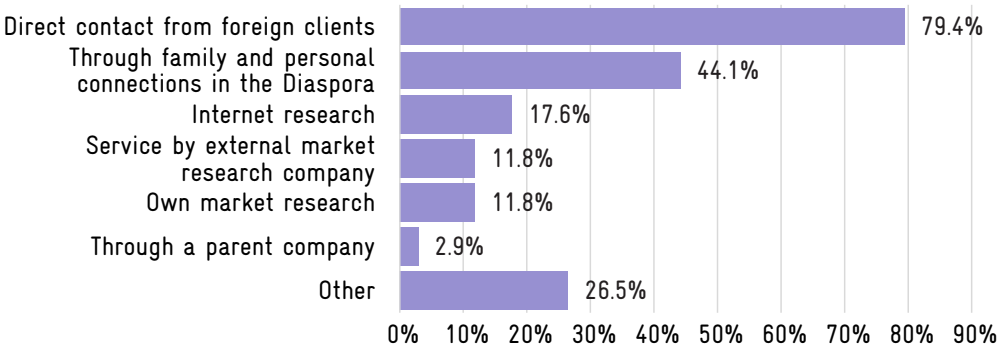

Anketirane kompanije (ne samo one izvoznice) zamoljene su da navedu glavne prepreke koje ih sprečavaju da svoje usluge prodaju u inostranstvu ili povećaju prodaju kod stranih klijenata. Restriktivno izdavanje dozvola koje zahtevaju strane jurisdikcije, nepostojanje bezviznog režima, jezik, poteškoće u pronalaženju klijenata i nepostojanje poslovnih veza su najčešće navedene prepreke u ovom pogledu.

Na kraju, od kompanija je zatraženo da navedu glavne politike potrebne za podršku kompanijama sektora u njihovim naporima da pruže usluge klijentima u inostranstvu. U nastavku su navedeni najrelevantniji predlozi:

- Obezbediti obuke koje pokrivaju razlike između kosovskog zakonodavstva i zakona na relevantnim stranim tržištima
- Izgraditi saradnju sa stranim udruženjima i olakšati međusobno priznavanje
- Organizovati sastanke i seminare za traženje partnera koji pomažu domaćim pružaocima pravnih usluga da uspostave stalnu saradnju sa stranim poslovnim klijentima
- Izraditi bazu podataka pravnih stručnjaka sa njihovim portfolijem usluga
- Angažovati strane diplomatske misije za pružanje podrške u potrazi za stranim klijentima
- Izgraditi platformu koja pruža informacije o zahtevima tržišta za pravnim uslugama
- Izgraditi mreže sa stručnjacima iz regiona i EU

7. Zaključci i preporuke

Zakoni i propisi čine temelje prosperitetne ekonomije, igrajući ključnu ulogu u zaštiti prava građana, preduzeća i institucija. Zdrav i efikasan sektor pravnih usluga je od ključnog značaja za sprovođenje zakona i propisa i od suštinskog je značaja za postizanje usklađenog ekonomskog razvoja.

Na Kosovu, sektor pravnih usluga čini samo 0,24 posto ekonomije zemlje. Ovaj udeo je samo oko polovine proseka EU. Doprinos sektora zapošljavanju je, s druge strane, veći i iznosi oko 1 posto. Kosovo ima oko jednu firmu koja se bavi pravnim poslovima na hiljadu stanovnika starosti 15-64 godine. Ova cifra je niska u poređenju sa prosekom EU, gde je gustina preduzeća dvostruko veća, što sugeriše da Kosovo ima dovoljno prostora da poveća broj firmi koje se bave pravnim poslovima i kroz ovu konkurenciju. Štaviše, čini se da Kosovo ima nisku produktivnost rada u sektoru pravnih usluga, imajući nivo produktivnosti šest puta niži od onog u EU.

Generalno, zakonodavstvo koje reguliše sektor pravnih usluga ne predstavlja posebnu prepreku u odnosu na one koje se nalaze u državama članicama Evropske unije u pogledu stranih državljana. Dakle, možemo reći da zakonodavstvo Kosova u ovom sektoru prati, u većini slučajeva, praksu zemalja članica EU.

Međutim, neki aspekti kao što su procedure licenciranja, pojednostavljenje administrativnih procedura i slično moraju se u nekim oblastima izmeniti ili dopuniti. Izmene i dopune uvek moraju biti u skladu sa zahtevima koji proizilaze iz zakona o uslugama, posebno članova 6 - 12 Zakona o uslugama.

Eventualne izmene zakona o advokaturi treba da budu praćene donošenjem ili usvajanjem svih internih akata Advokatske komore Kosova u skladu sa novim zakonom.

Od posebnog značaja je izrada i usvajanje od strane Advokatske komore Kosova nove uredbe o licenciranju stranih advokata na Kosovu. Izrada ovakvog propisa treba da bude u skladu sa Zakonom o advokaturi kao i u skladu sa odredbama zakona o uslugama (zakon kojim se sprovodi EU direktiva o uslugama) kao i u skladu sa Direktivom o advokatskim uslugama 77/249/EEZ.

Što se tiče regulisanja slobodnih advokatskih profesija, može se zaključiti da su one sa pravne tačke gledišta u skladu sa naprednim standardima zemalja članica EU, kao i sa standardima EU, gde god ovi standardi postoje na nivou EU (tj. notarske usluge, usluge posredovanja itd.).

Sprovedena je anketa sa pružaocima pravnih usluga kako bi se dodatno obogatila analiza. Najčešće pravne usluge koje se pružaju na Kosovu, prema anketi, uključuju pravno zastupanje i opšte pravne savete/savetovanje, a zatim slede usluge notara i usluge privatnog izvršenja. Dve trećine kompanija opslužuje i fizičke i poslovne klijente. U pogledu međunarodne saradnje, blizu jedne trećine ispitanih kompanija (skoro svi su pravnici) izjavljuje da sarađuje sa međunarodnim saradnicima u pružanju svojih usluga. Velika većina anketiranih kompanija deli mišljenje da je nivo konkurentnosti sektora na Kosovu lošiji ili mnogo lošiji u poređenju sa EU.

Ispostavlja se da je najčešće citirani izazov izvan sektora, ali sa dubokim implikacijama. Odnosi se na neefikasnost pravosuđa, odnosno na nepotrebno odugovlačenje predmeta na sudovima. Ova neefikasnost, koja u osnovi pada na stranu potražnje, izgleda negativno utiče na sposobnost advokata da dobro obavljaju svoj rad. Nedostatak

specijalizacije i profesionalizma u pravnim uslugama, nesigurnost posla i niske tarife advokata su drugi često spominjani izazovi. Jedan od izazova relevantnih za notarske usluge je nedovoljan broj notara, što je dovelo do monopolskih tendencija na tržištu tih usluga.

Kako ne postoje zvanični podaci o izvozu pravnih usluga, istraživanjem se nastojala rasvetliti i ova tema. Nalazi pokazuju da preko 41 posto anketiranih kompanija ima klijente u inostranstvu, uglavnom u Albaniji i Nemačkoj. Strani klijenti čine jednu petinu prometa među kompanijama izvoznicama koje se bave pravnim poslovima. Usluge koje se najčešće pružaju ovim klijentima uključuju pravne savete ili savete, pomoć u izradi ugovora, pravno zastupanje pred kosovskim sudovima i registraciju trgovačkih marki ili patenata. Anketirane kompanije identifikuju nekoliko prepreka koje ih sprečavaju da svoje usluge prodaju u inostranstvu ili povećaju prodaju kod stranih klijenata. Restriktivno izdavanje licenci koje zahtevaju strane jurisdikcije, nedostatak bezviznog režima, jezik, poteškoće u pronalaženju klijenata i nepostojanje poslovnih veza su najčešće istaknute prepreke u tom pogledu.

Glavne preporuke ovog izveštaja su navedene u nastavku:

- Član 40. Zakona o advokaturi treba izmeniti kako bi se rešio nesklad između stavova 1 i 4. Ovaj stav se odnosi samo na advokate koji dolaze iz država članica EU i SAD, a izostavlja zemlje EFTA.[51] Na isti način treba izmeniti i statut AKK, koji reguliše samo status advokata ili kandidata iz država članica EU, izostavljajući (SAD i EFTA zemlje).
- Zakon o advokaturi treba izmeniti i kada je u pitanju postupak licenciranja advokata; umesto 1 godine potrebno je najmanje 3 godine relevantnog radnog iskustva.
- Zakon o advokaturi bi takođe trebalo da se izmeni kako bi se definisala dva kriterijuma ili administrativna zahteva: prvo treba jasno da definiše period do koje godine lice može da dobije licencu za obavljanje advokatske delatnosti u Republici Kosovo i drugo, do koje godine starosti advokat može da se bavi advokaturom.
- Odredbe Zakona o advokaturi koje se odnose na aspekte administrativnih procesa treba dalje usaglasiti sa Zakonom o uslugama, a posebno sa članovima 6. do 12. Zakona o uslugama;
- Nova Uredba o licenciranju stranih advokata na Kosovu treba da bude pripremljena uvek u skladu sa Zakonom o uslugama (članovi 6. do 12.) i direktivama EU o advokatima.
- Trebalo bi uvesti veće tarife za advokate po službenoj dužnosti i otkloniti druge moguće neopravdane razlike u tarifama za advokate.
- Treba razviti mehanizam koji omogućava pravednu i objektivnu procenu učinka advokata.

51 Napomena: Izmena takvog člana postaje još potrebnija u ovom trenutku, posebno kada je Kosovu u procesu pregovora za potpisivanje sporazuma sa zemljama EFTA.

- Firme koje se bave pravnim poslovima, posebno one koje se bave krivičnim predmetima, treba ohrabriti da ulažu u tehnologije za sigurnost podataka kako bi zaštitile podatke svojih klijenata; pored toga, firme koje se bave pravnim poslovima treba ohrabriti da se specijalizuju za pružanje usluga pravnog savetovanja o sajber kriminalu jer postoji sve veća potreba za takvim uslugama.
- Etički kodeks AKK-a bi trebalo da se promeni kako bi se advokatima omogućilo da promovišu svoje firme i usluge koje se nude uz zadržavanje minimalnih ograničenja u osetljivim oblastima.
- Treba povećati broj notara kako bi se osigurala fer konkurencija i bolje pružanje usluga.
- Firme koje se bave pravnim poslovima treba ohrabriti da se uključe u pravne mreže kako bi internacionalizovale svoje poslovanje.
- Sesije obuke koje pokrivaju razlike između kosovskog zakonodavstva i zakonodavstva na relevantnim stranim tržištima treba da se sistematski organizuju kako bi se poboljšali kapaciteti za izvoz usluga.
- Redovno treba organizovati sastanke i seminare koji pomažu domaćim pružaocima pravnih usluga da uspostave stalnu saradnju sa stranim poslovnim klijentima.
- Treba angažovati strane diplomatske misije da pruže podršku pružaocima pravnih usluga u potrazi za stranim klijentima.
- Treba razviti platformu koja pruža informacije o dinamici tržišne potražnje za pravnim uslugama.

8. Aneksi

Aneks 1: Spisak intervjuisanih zainteresovanih strana

Naziv institucije	Kontakt osoba	Raspored sastanaka
Odeljenje za slobodne profesije, Ministarstvo pravde	Elbasan Dervishaj, šef odeljenja	15. decembar 2021.
Advokatska komora Kosova (AKK)	Besim Curri, izvršni direktor Besim Abdullahu, službenik za komunikaciju Albulena Ukimeraj, koordinator Centra za obuku	22. decembar 2021.
Komora notara Republike Kosovo	Aliriza Beshi, predsednik Erdon Gjinolli, generalni sekretar	24. decembar 2021.
Komora privatnih izvršitelja	Arben Gashi, predsednik	24. decembar 2021.

Aneks 2: Upitnik

A. Opšte informacije

1. Naziv kompanije: _____
2. Ime vlasnika: _____
3. Opština: _____
4. Vrsta poslovanja/kompanije [pravni status]:
   - *a.* Individualno poslovanje
   - *b.* Generalno partnerstvo
   - *c.* Ograničeno partnerstvo
   - *d.* Društvo sa ograničenom odgovornošću
   - *e.* Akcionarsko društvo
5. Status osobe koja popunjava upitnik:
   - *a.* Vlasnik
   - *b.* Rukovodilac
   - *c.* Oba
   - *d.* Ostalo, navedite: _____
6. Godina osnivanja: _____

7. Zaokružite glavne usluge koje pruža vaša kompanija. [Napomena: moguće je više od jednog odgovora!]

- ***a.*** Pravno zastupanje
- ***b.*** Notarske usluge
- ***c.*** Usluge privatnih izvršitelja
- ***d.*** Stečajno upravljanje
- ***e.*** Usluge posredovanja
- ***f.*** Opšte pravne konsultacije/savetovanje
- ***g.*** Ostalo, navedite: _____

B. Ukupna struktura i učinak

8. Ukupna struktura i učinak

- ***a.*** Vlasništvo u vašoj kompanije je:
- ***b.*** Isključivo domaće
- ***c.*** Isključivo strano
- ***d.*** Kombinacija

9. Koliko zaposlenih (uključujući i vas) ima vaša kompanija? Unesite broj: _____

10. Da li imate bilo kakvu saradnju sa međunarodnim saradnicima u pružanju vaših usluga?

- ***a.*** Da
- ***b.*** Ne

11. Kako biste uporedili nivo konkurentnosti (cena i kvalitet) pravnih usluga na Kosovu sa sličnim uslugama koje se pružaju u EU??

- ***a.*** Mnogo bolje
- ***b.*** Bolje
- ***c.*** Isto
- ***d.*** Gore
- ***e.*** Mnogo gore

12. Kako se u odnosu na 2019. godinu promenio promet vaše kompanije u 2021?

- ***a.*** Povećao: _____%
- ***b.*** Smanjio: _____%
- ***c.*** Nema promene

13. Koliko zaposlenih (uključujući i vas) ima vaša kompanija?

- ***a.*** Pojedinačni klijenti (ako je primenjivo): _____
- ***b.*** Poslovni klijenti (ako je primenjivo): _____
- ***c.*** Ostali klijenti (ako je primenjivo): _____

14. Da li možete da navedete do tri PREDNOSTI koje karakterišu sektor pravnih usluga na Kosovu?

a. _____
b. _____
c. _____

15. Da li možete da navedete do tri NEDOSTATKA koja karakterišu sektor pravnih usluga na Kosovu?

a. _____
b. _____
c. _____

16. Kako biste ocenili sledeće na skali od 1 do 5, gde je 1 – uopšte nije prepreka, a 5 – velika prepreka?

1. Prekomerno domaće regulatorno opterećenje	1	2	3	4	5
2. Rigorozni zahtevi za licenciranje	1	2	3	4	5
3. Uslovi plaćanja sa klijentima	1	2	3	4	5
4. Nivo poreza	1	2	3	4	5
5. Poteškoće u dobijanju finansiranja za pružanje međunarodnih usluga	1	2	3	4	5
6. Nedostatak kvalifikovanog pravnog osoblja	1	2	3	4	5
7. Poteškoće u pronalaženju klijenata	1	2	3	4	5
8. Članarine u odgovarajućim profesionalnim udruženjima	1	2	3	4	5
Ostalo (navesti):	1	2	3	4	5

17. Navedite i razradite tri intervencije koje bi unapredile pravne usluge na Kosovu:

a. _____
b. _____
c. _____

C. Trgovina (izvoz pravnih usluga)

18. Trgovina (izvoz pravnih usluga)

a. Da li vaša kompanija ima klijente u inostranstvu?
b. Da, navedite broj _____
c. Ne

19. [Samo za kompanije koje imaju klijente u inostranstvu] Koje specifične usluge vaša kompanija pruža klijentima u inostranstvu?

a. _____
b. _____
c. _____

20. [Samo za kompanije koje imaju klijente u inostranstvu] Kako vaša kompanija pruža usluge klijentima u inostranstvu?

a. Putovanje radi pružanja usluga na licu mesta
b. Preko interneta
c. Oba

21. [Samo za kompanije koje imaju klijente u inostranstvu] Koliki je udeo prometa stranih klijenata u ukupnom prometu vaše kompanije u sledećim godinama?

a. 2019 _____%
b. 2020 _____%
c. 2021 _____%

22. [Samo za kompanije koje imaju klijente u inostranstvu] Možete li navesti nacionalnost vaših klijenata u inostranstvu?

a. _____
b. _____
c. _____
d. _____

23. [Samo za kompanije koje imaju klijente u inostranstvu] Kako vaša kompanija identifikuje klijente na stranim tržištima? [Napomena: Moguće je više od jednog odgovora.]

a. Vlastito istraživanje tržišta
b. Usluga eksterne kompanije za istraživanje tržišta
c. Kroz porodične i lične veze u dijaspori
d. Internet istraživanje
e. Sajmovi
f. Direktan kontakt sa klijentima
g. Preko matične kompanije
h. Ostalo (navedite): _____

24. Da li možete navesti tri glavne prepreke koje vas sprečavaju da ponudite svoje usluge u inostranstvu ili da povećate/proširite svoje poslovanje sa klijentima u inostranstvu?

a. _____
b. _____
c. _____

25. Koje domaće politike mogu biti potrebne da vas podrže u naporima da pružate usluge klijentima u inostranstvu i kakav će uticaj imati na vaše poslovanje?

Otvoreni odgovor: